

UK Pedagogická fakulta

Katedra dějin a didaktiky dějepisu

Bakalářská práce

Název: Životopis Augustovy dcery
(Biography of Augustus' Daughter)

Autor: Barbora Hanušová

Vedoucí BP: Mgr. Robert Skopek

Rok zpracování: 2010

PROHLÁŠENÍ O SAMOSTATNÉM ZPRACOVÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

- Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci napsala sama pouze s pomocí přiloženého seznamu použité literatury.

Hanušová

Annotation:

The work is a biography of the daughter of the first Roman emperor Augustus, named Iulia. It describes her life and defines the role of women in her lifetime, which went through significant changes after the civil war. The most significant change was that the woman's role in the imperial family (of the Julian-Claudian dynasty) was to transfer the legitimacy. The work monitors life of Iulia from this point of view.

Key words:

- Iulia
- Augustus
- Women
- Antiquity
- Family
- Ancient Rome

Úvod - 5 -

Hlavní část - 8 -

1. *Žena v římském právu a společnosti* - 8 -
 - 1.1. Antický pohled na ženu jako slabší pohlaví - 8 -
 - 1.2. Právní teorie - 9 -
 - 1.3. Vývoj postavení ženy v římské společnosti - 12 -
 - 1.4. Vztahování právní teorie k mému tématu - 16 -
2. *Augustova koncepce rodiny* - 17 -
 - 2.1 Augustus a jeho vize - 17 -
 - 2.2 Společnost a rodina po skončení občanských válek - 17 -
 - 2.3 Augustova rodinná legislativa - 18 -
3. *Ženy v Augustově rodině* - 24 -
4. *Iuliae Augusti Vita* - 29 -
 - 4.1. Rodiče, rodina a okolnosti narození - 29 -
 - 4.2. Dětství na Palatinu - 31 -
 - 4.2. Římský „korunní princ“ Claudius Marcellus - 33 -
 - 4.3. Druhý manžel: Marcus Vipsanius Agrippa - 36 -
 - 4.4 Sňatek s Tiberiem - 41 -
 - 4.5. Exil na ostrově Pandateria - 48 -
 - 4.6. Iuliin charakter - 54 -
 - 4.7. Iuliina role v Augustově rodinné koncepci - 58 -

Závěr - 62 -

Dodatky - 66 -

1. *Gaius a Lucius Caesar* - 66 -
2. *Agrippa Postumus* - 69 -
3. *Iulia minor* - 72 -
4. *Agrippina maior* - 74 -

POUŽITÁ LITERATURA - 78 -

RESUMÉ - 81 -

Úvod

Život Iulie¹, jediné dcery prvního římského císaře Augusta, je už na první pohled ideálním námětem pro román. Tato žena byla třikrát vdaná a každý z jejích mužů byl tímto sňatkem označen za budoucího vládce Říma. Každé z jejích pěti dětí, které se dožilo dospělosti, zasáhlo nebo bylo předurčeno zasáhnout zásadním způsobem do budoucnosti římského státu. Její veřejný život ovšem skončil skandálem a odchodem do exilu. V pozadí skandálního chování, za něž byla vyhnána na malý skalnatý ostrov Pandateria, mohlo být ledacos. Vzpoura proti otci, touha alespoň jednou vybrat si partnera podle vlastní volby, diskutovalo se i o politické konspiraci. Hypotéz na toto téma bylo již vysloveno mnoho.²

Na druhou stranu je to příběh všední. Příběhů o urozených ženách, jejichž osobní štěstí bylo obětováno pro blaho státu, dějiny viděly spoustu.

Ovšem antický svět znal příběhy dívek provdaných proti jejich vůli, nikoliv však pro blaho celého státu. Iuliin život je námětem mé práce právě proto, že dokonale ilustruje přerod, jaký se odehrál v římské společnosti s příchodem principátu. Změnu nejen v postavení ženy, která je poprvé v historii Říma nositelkou panovnické legitimacy, ale i změnu v pojetí principu následnictví, jaký je charakterizován vůbec vytvořením pojmu „císařská rodina“ (*domus Augusta*)³ a který představuje konečné dovršení přeměny republiky v dědičnou monarchii.

Z tohoto pohledu sleduje má práce Iuliin život, protože ten dává příklad toho, jak se žena (nikoliv vlastním přičiněním) stává politickým elementem. Iulia nebyla jedinou ženou na Augustově dvoře a srovnání rolí, jaké v Augustem vytvořené koncepci císařské rodiny jednotlivé Římanky hrály, pomůže ilustrovat precedens, který první císař pro svou rodinu vytvořil, a kterého se následující generace iuliovsko-claudiovské dynastie držely. Cílem práce je tedy na životě Augustovy dcery a jejích potomků ukázat změnu postavení ženy v římské

¹ V práci jsem zvolila*přepis antických jmen podle normy platné v Encyklopedii antiky od autorského kolektivu pod vedením Ludvíka Svobody (Encyklopedie antiky, Academia. Praha 1973).

² Nejkomplexnější shrnutí teorií o důvodu Iuliina vyhnání je článek A. Ferilla *Augustus and his Daughter: a Modern Myth (Studies and Latin Literature and Roman History*. ed. C. Deroux, Brussels 1982, vol. 2, s. 332-346).

³ Tento pojem se oficiálně začal používat mezi lety 15-20 n. l. (Mireil Corbier. *Male Power and Legitimacy Through Women* in Richard Hawley, Barbara Levick: *Women in Antiquity. New Assesments* , str. 178).

politice na počátku císařství a také určit roli, jakou měla tato žena v politice a propagandě svého otce, protože všechny ženy na jeho dvoře nějakou roli plnily. Jeho žena Livia Drusilla byla vzorem dokonalé manželky a matky. Sestra Octavia byla zase vzorem střídmosti, umírněnosti, věrnosti rodině, ale i laskavosti a šlechetnosti⁴, protože vychovávala vzorně nejen své děti z obou manželství, ale i děti Marka Antonia, jak od první manželky, tak od egyptské královny Kleopatry, pro kterou Octavii manžel prakticky opustil. Z jejích dcer byla Antonia žijícím ideálem římské dámy starých časů a Iuliina dcera Agrippina se zase pro římské historiky stává hrdinkou až mužské odvahy, schopnou jednat v krizových situacích rozhodněji než leckterý muž. Iulia se svým životem žádnému vzoru nepřizpůsobila, což mohlo být jedním z důvodů jejího tragického konce.

Ústředním tématem práce je tedy životopis Augustovy dcery. Dále rozebírám postavení ženy v římské společnosti této doby a vývoj, jakým od časů republiky prošlo. Protože právní realita současné společnosti se od té antické především v ženské otázce tolik liší, je nutné vysvětlit, jak bylo postavení ženy zakotveno v římském právu. Sám Augustus toto postavení právní reformou velmi ovlivnil. I této reformě a důvodům, které k ní Augusta vedly, se budu ve své práci věnovat.

V samotné životopisné části je mým záměrem vycházet z dochovaných pramenů; k sekundární literatuře pouze přihlížím. V oblasti právního postavení ženy se obracím na odborníky v oblasti římského práva a v případě ženské otázky se obracím na celkem bohatou literaturu k tomuto tématu.⁵ Otázka postavení ženy v antice je v současnosti velice oblíbenou u historiků a došlo k velkému posunu od doby, kdy se objevil první odborný článek na toto téma, a to článek H. G. Mullense *Women of the Caesars* vydaný roku 1942.⁶ Literatura k tomuto tématu je tudíž celkem bohatá a znalosti o tématu se dynamicky rozvíjí.⁷ Mým cílem ovšem není přispět k tomuto množství; rozbor ženské otázky v antice slouží v mé práci pouze jako kontext k ústřednímu tématu, jímž

⁴ Do češtiny přesně nepřeložitelný výraz *clementia*.

⁵ Viz seznam literatury.

⁶ H. G. Mullens: *The Women of the Caesars in Greece and Rome*, vol. 11 (ročník 1942), str. 59-67, vydáno: Cambridge University Press.

⁷ Stručně, ale přesto účelně, se věnuje vývoji ženské otázky v antické historiografii Gillian Clark: *Silence and Women in Greece and Rome*, Second Series, vol. 50, The Classical Association: The First Century 1903-2003, (2003), str. 132-134.

je životopis Augustovy dcery Iulie, která byla pro Augusta jediným prostředkem k založení vládnoucí dynastie.

Hlavní část

1. Žena v římském právu a společnosti

1.1. Antický pohled na ženu jako slabší pohlaví

Názor, že žena je rovnocenná muži, je pro naši dobu sice přirozený, ale v historii tomu tak nebylo. Zvláště ne v antice. Ačkoliv postavení ženy v Římě bylo mnohem svobodnější než v Athénách, přeci jen přebírala společnost názor na ženu formulovaný především filozofem Aristotelem. Že vidění ženy jako muži podřízené bytosti přetrvalo i v Augustových časech, dokazuje například často citovaná pasáž z Ciceronovy korespondence: „Všechny ženy mají být z ustanovení našich předků v moci poručníka pro svou duševní slabost...“⁸

Antická (a později v pozměněné verzi i středověká) společnost akceptovala Aristotelovo tvrzení, že žena má být muži podřízena. Ten toto vyložil jak v kontextu biologickém, tak politickém. Žena je podle Aristotela emotivnější, spíše náchylná k žárlivosti a hádkám. Dále upadá do malomyslnosti častěji než muž, postrádá pocity hanby a sebeúcty, častěji lže a podvádí.⁹ Vztah mezi mužem a ženou je vztah politický, vztah mezi vládcem a ovládanou. Aristoteles ovšem odlišuje tento vztah od moci otce nad dětmi a pána nad otrokem, protože je to vztah nikdy nezrušitelný. A dále je moc manžela nad ženou odlišena od moci úřední, protože tento vztah nemůže být převrácen.¹⁰

Římské právo tedy tyto poznatky odráží, jak rozvedu níže. Co se týče reálné moci žen v politice, byla vnímána v antice jako něco nepřirozeného. Vláda orientálních královen na východ od Říma se považovala za důkaz slabosti a úpadku těchto civilizací.¹¹ Už řecká společnost znala mýtus o mocných bojovnicích Amazonkách, jejichž vláda byla symbolem pro nepřirozený řád, který musel být nejprve poražen, aby mohla společnost správně fungovat.¹²

V tomto kontextu vznikly a fungovaly zákony, které postavení ženy ve společnosti definovaly a v tomto kontextu musejí být vnímány.

⁸ „Mulieres omnis propter infirmitatem consili maiores in tutorum potestate esse voluerunt...”
Cic. Mur. 27.;

Infirmitatis= bezmocnost, duševní slabost, nepevnost. V kontextu možno přeložit i jako vrtkavost a nestálost, což byla vlastnost ženám připisovaná.

⁹ Aristot. Hist. 9, 1

¹⁰ Aristot. Pol. 1, 2.; Nejlepší rozbor viz Roger Just: *Women in Athenian Law and Life* (st. 188-191).

¹¹ Burns 9.

¹² Více o symbolice Amazonek jako symbolu nepřirozenosti a jejich obrazu v umění viz: Fantham a kol.: *Women in the Classical World*, 128-135.

1.2. Právní teorie

Než pojednám o vlastním tématu této práce, je nezbytné zmínit se alespoň okrajově o právních aspektech, které postavení ženy v dané době, když ne přímo definovaly, tedy jistě výrazně ovlivňovaly. Ačkoliv praxe byla, a koneckonců i často je, od právní teorie odlišná, odráží už pouhá podoba zákona vztah, který společnost k právnímu subjektu zaujímá. Postavení ženy před zákonem v antickém Římě (mluvíme především o období republiky a principátu) jasně ukazuje náhled na ni jako na stvoření slabší, které nutně potřebuje mužskou ochranu. Jakýkoliv právní akt musela žena vykonat skrze poručníka, jehož totožnost buď vyplývala z rodinné situace, nebo ji byl legálně přiřčen.

Dokud dívka byla součástí své biologické rodiny, byla zcela v moci otce (*pater familias*) stejně jako její celá rodina včetně nedospělých bratrů. Ale zatímco chlapi byli s dosažením plnoletosti poručnictví zbaveni, dívky nikoliv. Jedinou výjimkou až do Augustovy reformy rodinného práva, kterou se budeme zabývat podrobněji v dalších kapitolách, byly kněžky v chrámu bohyně Vesty (*virgines Vestales*), které byly z dosahu rodinného práva vyloučeny.¹³

Rodina v Římě (*familia*) byl pojem označující nikoliv jen osoby spojené biologickým příbuzenstvím, ale všechny členy domácnosti včetně otroků a k tomu veškerý rodinný majetek. V čele této jednotky stál *pater familias*. Jemu všichni členové rodiny podléhali a on jediný byl způsobilý k právním úkolům (*sui iuris*).¹⁴ Postavení manželky nebylo úplně stejné jako postavení dítěte ani v případě níže popsaného sňatku *cum manu*. Moc, kterou měl otec nad dětmi (*patria potestas*) mu umožňovala rozhodovat o životě a smrti (*ius vitae necisque*), odložit novorozeně nebo prodat dítě do otroctví. Ještě je nutno dodat, že *pater familias* nemusel být nutně otec, ale i nejstarší žijící člen v rodině. Toto právo tedy mohlo v případě předčasné smrti otce přejít na nejstaršího plnoletého syna. Augustus byl *pater familias* celé císařské rodiny (své dcery, ovdovělé sestry a jejich dětí) kromě Livie (předpokládejme, že byla provdána *sine manu*, jak bylo tou dobou zvykem) a synů, které si do manželství přivedla.

Sňatky byly dvojího typu, z nichž prvního se hojně využívalo v raném období římské republiky, ale postupem času se od něj upouštělo. V Augustově době už bylo spíše výjimkou. Manželka provdaná *cum manu*, byla v moci svého

¹³ Fatham a kol.: *Women in the Classical World*, 237.

¹⁴ Bartošek 161.

manžela a právně jí v rodině náleželo podobné postavení jako jeho dětem. Manžel byl její *pater familias*, a muž zastávající tuto roli v její domovské rodině už nad ní prakticky žádnou moc neměl. V případě, který se stával mnohem oblíbenějším s postupem času, kdy byla žena provdána *sine manu*, zůstávala formálně v moci svého otce (svého *pater familias*), který ji ovšem nesměl z manželova domu svévolně odvádět. Příčinou, proč se druhá forma stávala postupem času oblíbenější, byla nechuť k tříštění rodinného majetku. V případě zániku manželství (z důvodu ovdovění nebo rozvodu) měla žena právo znovu se vdát. Tradice byla v kontrastu s pozdějšími Augustovými zákony, které opětovný sňatek velmi podporovaly, protože dle tradice byla žena provdaná za svůj život pouze za jednoho muže (*univira*) hodna té největší úcty a některé náboženské rituály byly vyhrazeny pouze ženám s tímto titulem.¹⁵

Vzhledem k tématu musíme pojednat ještě o prohřešcích proti mravnosti, jak je právo definovalo, popř. trestalo. Augustovy zákony zasahující do rodinného práva projednám později, proto se teď zaměříme jen na obecný trend platící po dobu republikánského období. Sexuální aktivita vyvíjená mimo manželské lože byla považována za prohřešek nikoliv pouze morální, ale právní. Nešlo tedy jen o odsouzeníhodný morální čin, ale o vyvíjení ilegální činnosti. To je třeba mít na paměti při posuzování událostí spojených s osobou Augustovy dcery Iulie.

Pro tuto činnost měla latina dva výrazy s odlišnými významy a z toho vyplývajícími trestními postihy. *Adulterium* se dá přeložit přímo jako cizoložství. Žena páchala cizoložství, jestliže měla sexuální poměr s kýmkoliv kromě svého zákonného manžela, muž byl trestán za sexuální poměr s vdanou ženou a přitom na jeho vlastním stavu nezáleželo.¹⁶ Právo tak nedávalo ženě možnost žalovat manžela za prohřešek, protože ten se provinil pouze vůči tomu manželství, ve kterém byla vázána žena, s níž měl poměr. Mohla se s ním ovšem rozvést a na základě jeho nevěry získat zpět věno v plné výši. Právo odlišovalo od cizoložství *stuprum*.¹⁷ Tohoto přestupku se dopouštěla neprovdaná žena, která měla jakýkoliv sexuální poměr. Před Augustem, jehož zákony všeobecně převáděly prohřešky proti rodinnému právu z rodinné do veřejné roviny, se

¹⁵ Gardner 51.

¹⁶ Gardner 127.

¹⁷ Čistě teoreticky, *stuprum* cizoložství zahrnovalo, protože odkazovalo na jakoukoliv nemorální sexuální činnost. (Gardner 120).

ponechávalo právo trestu tohoto prohřešku na otci (*pater familias*). Co se trestu týče, žena odsouzená za *adulterium* patřila do kategorie *probrosae*. Jako taková byla zbavena způsobilosti k některým právním úkonům a nesměla se provdat za svobodného plnoprávního občana. V případě *stuprum* mohl *pater familias* provinilou dívku dokonce zabít.¹⁸

Z uvedeného stručného shrnutí jasně vyplývá, že jestli žena měla jakýkoliv vliv na politiku v Římě v období principátu, tento její vliv v žádném případě neměl právní základ a nebyl proto nikdy oficiální. Politickou roli mohla tedy žena stavět na vlivu, jaký měla na mužské členy své rodiny – manžela, bratry nebo syny. Dále od Augustovy reformy, která zbavovala matku tří a více dětí poručnictví, a tak jí dovoľovala volně disponovat s majetkem, mohla i tento svůj majetek užívat k posílení vlastního postavení ve společnosti. To, co přišlo v období principátu, bylo ovšem novinkou. Žena se stala prostředkem k získání doslova panovnické legitimacy tj. oprávnění vládnout nebo zastávat vedoucí funkce ve státě. Do jaké míry tato pozice, která byla vlastně jedinou politickou rolí Augustovy dcery Iulie, přinášela ženě samotné možnosti politické aktivity, je diskutabilní. Žena tím ovšem určitě získala na důležitosti a vážnosti. To jsou ovšem kategorie, které právo nedefinuje, a proto v tuto chvíli legální stránku ženské otázky opustíme a podíváme se na praxi, jakou byla tato otázka realizována. Shrnutím této kapitoly je, že politická činnost, jakou některé římské ženy prokazatelně vyvíjely, nebo vliv a až panovnická úcta, jaké se těšily, nebyly v římském právu nikde zakotveny a vyplývaly z čistě neoficiálních faktorů.

¹⁸ Což vyplývá z podstaty moci, jakou otec nad dcerou měl (*ius vitae necisque*).

1.3. Vývoj postavení ženy v římské společnosti

V další části práce se zastavíme u legislativních změn, které Augustus pro římskou společnost zavedl. Pro hlubší pochopení situace, v jaké se ženy iuliovsko-claudiovské dynastie nacházely, je nutné osvětlit, jaké trendy se ve vývoji ženské otázky uplatnily postupem času. Správa římského státu byla vždy vyhrazena pouze mužům a žena byla odsunuta do více či méně podřadné role. Ale stejně jako v každé známé společnosti docházelo postupem času k jisté emancipaci. Nejde ani tak o posun v legislativě jako v praxi. Ten logicky vyplýval ze změny smýšlení. Je stále platnou pravdou, že bez změny postoje lidí je změna v zákoně bezzubá. Naopak, pokud společnost pokročila ve svém smýšlení kupředu, je zákon odvolávající se na starou tradici bezcenný a všemožně se obchází. Původní praxe, při které byla žena zcela podřízena muži, neměla žádná práva disponovat s majetkem a ani právo na vlastní děti, musela být opouštěna v průběhu času. V důsledku častých válek se zvýšil počet vdov nebo rodin, kde byl manžel dlouhodobě nepřítomen. Manželka musela být schopná vzít vládu v rodině do vlastních rukou, ačkoliv oficiálně při nakládání s majetkem a jakýchkoliv jiných právních úkonech musela mít svého poručníka. Poslední kapkou v přerodu společnosti bylo období občanské války. V Augustově době byla žena osoba sice neplnoprávná¹⁹, ale v praxi více či méně samostatná.

Ctnosti, jakými měla oplývat ideální Římanka, se v průběhu času neměnily. Měnil se pouze důraz, jaký na ně společnost kladla, ale i tak zůstávaly hluboce zakořeněny v mysli lidí. Byla to především mravní bezúhonnost nebo cudnost (*castitas*). Žena vstupovala do manželství jako panna, manželovi jedine byla věrná, a ač existovaly rozvody a vdova se běžně mohla znovu vdát, ideální žena zůstávala po smrti svého manžela dále neprovdanou vdovou. Vžil se pojem *univira*, tedy žena jednoho muže, a taková žena se těšila velké úctě. V době, jíž se zabýváme, byla takovou ideální *univira* Drusova manželka Antonia. Narušovala tak Augustovu koncepci, která prikazovala ženám vdát se co nejdříve po smrti manžela. Přesto se těšila pro své důstojné vdovské postavení značné vážnosti. Cudnost, neposkvrněnost před svatbou a věrnost manželovi

¹⁹ Z právního hlediska by bylo přesněji říci nesvéprávná.

byla samozřejmostí. Žena byla proti nemístným nabídkám chráněna zákonem, ale sama k nim nesměla vybízet.

Vzor cudnosti představovala z legendárních ženských postav Lucretia, která byla znásilněna synem posledního římského krále Tarquinia Superba, svou hanbu neunesla a spáchala sebevraždu.

Žena byla dále vybízena k umírněnosti nejen v mravech, ale i v oblékání a zdobení se. Musíme mít na paměti, že římská společnost byla původně zemědělská a svou slávu si získala na válečných výbojích. Žena, která byla ochotna se pro blaho rodiny a potažmo státu uskromnit, byla ideálem. Tento ideál ztrácel na přitažlivosti, jak postupem času po vítězství nad Kartágem v punských válkách Řím bohatl. Jen přirozeným efektem bylo, že ženy se začaly více zdobit bez ohledu na pohoršení v konzervativních kruzích. Pokusy omezit tento trend zákony²⁰ nebyly úspěšné a tak u bohatých Římanek se místo toho vyvíjely nové módní trendy a v Augustově době působily mravokárné přednášky o nutnosti návratu ke staré střídmosti v odívání skoro až vtipně. O Augustových snahách obnovit staré republikánské ctnosti ve společnosti a úctu k nim budeme ještě hovořit. Zde jen připomeňme, jak paradoxní tyto snahy byly. Když pomineme, že dvě Iulie, Augustova dcera a vnučka, byly vyhnány pro nemravnost, tak všechny ženy v jeho rodině (kromě sestry Octavie a neteře Antonie), žily v přepychu, kterým byly obě Iulie proslulé.

Od Římanky se také očekávalo, že bude statečná, a především ochotná snášet strasti, které prožívá ve válkou neustále ohrožované vlasti. V Augustově době už toto nebylo příliš důležité, protože Řím dávno nebyl ohrožován nikým a nejen ženy, ale i bohatí muži žili v přepychu a klidu. Každé dítě ale znalo příběh Cloelie, která se spolu s dalšími římskými dívkami ocitla v zajetí etruského krále Porsenny. Nezaváhala a společně se všemi, které ji byly ochotny následovat, přeplavala řeku a dopravila své společnice zpět do Říma. Její čin byl od spoluobčanů odměněn jezdeckou sochou na konci *Via Sacra* a Porsenna, král Etrusků, jí vyslovil největší uznání a obdiv a dovolil jí odvést zpět do Říma ze skupiny rukojmíků ty, které si vybrala.²¹

Úcta ke všem těmto ctnostem byla ve společnosti živě v paměti i v Augustově době. Ještě uvidíme, jak jednotlivé členky jeho rodiny zapadají do

²⁰ Např. Lex Oppia z roku 215 př. n. l., který omezoval zdobnost ženského oděvu a zakazoval ženám jezdit v kočáru.

²¹ Liv. 2.13.

obrazu prototypů římských ideálů a hrdinek z doby republiky. Agrippina, která doprovázela manžela Germanika do Galie a Germánie a svou neohrožeností nejednou zachránila situaci, připomíná Cloelii více než jasně. Augustova manželka Livia ve své „image“ ráda připomínala skromnou ženu starých časů, když oblékala manžela do podomácku upředčených látek. Otázka, jak dalece se těmito ideálům zmíněné dámy podobaly samy, jak dalece byla vystavěna jejich „image“ za jejich života, a co dokreslila historiografie po jejich smrti, ta nebude asi nikdy úplně uspokojivě zodpovězena. Ale už fakt, že do těchto „typů“ zapadají tak ideálně, vypovídá o tom, jak Augustovi samému na obnově starých římských ctností záleželo.

Ještě je nutné zmínit roli matky. Matce v rodině náležel titul *mater familias*²². Ve společnosti byla sice velmi vážená, nicméně z tohoto titulu žádná práva nevyplývala. Jak už bylo řečeno, matka neměla nad svými dětmi žádná práva, ani právo poručenství v případě smrti manžela. Všechna práva nad nedospělými členy rodiny držel jejich *pater familias*. Tolik teorie. Praxe ovšem bývá taková, že vliv, jaký měla matka na svého syna, byl nejdůležitější způsob, jakým mohla ovlivňovat politiku v Římě. Z doby Augustovy samozřejmě padá na mysl ihned Tiberiova matka Livia, ale i tato role má svůj předobraz v republikánské historii. Z legendárních římských hrdinek je to především matka Marka Coriolana. Coriolanus byl hrdina z války proti Volskům. Pro neshody Řím opustil a postavil se do čela armády Volsků, s nimiž hodlal zaútočit na Řím. Senát ani kněží ho neobměkčili. Až jeho matka Veturia spolu s manželkou Volumnií a teprve řeč, kterou jeho matka pronesla, odradily Coriolana od útoku na Řím.²³ Důležité je, že Veturia nejednala s Coriolanem z podřízené pozice, ale ze samozřejmě mateřské autority, před kterou se vojevůdce sklonil. Její řeč ovšem odkazuje nejen na loajalitu, kterou je povinován matce, ale i na loajalitu ke své druhé/první matce, Římu, a v řeči stárnoucí Veturie jsou tyto dva city spjaty nerozlučitelně.²⁴ Vyjadřují tak pouto, jaké vázalo city syna k matce i ve skutečnosti, a emoci, která stála u zrodu úcty k matce rodiny. Matka dávala vlasti, matce všech Římanů, další syny, kteří za ni (za ně za obě) mohli bojovat.

²² Bartošek 163.

²³ Liv. 2.40.

²⁴ „Jak jsi mohl pustošit tuto zemi, která tě zrodila a která tě vychovala? (...) A nepřišlo ti na mysl, když se ti z dálky objevil Řím: Za těmi hradbami je můj dům, můj domov s ochrannými bůžky, matka, žena dětí?“

Doba, ve které se římská společnost formovala, byla až do Augustovy doby (popř. do doby občanských válek) dobou republiky. Občanské války vynesly na vrchol výrazné osobnosti, věc v republice nevídanou. Výrazná individualita byla pro republiku vždy ohrožením a i množství význačných jmen, které z období konce republiky známe, je znamením, když ne úpadku, tedy jistě změny hodnot. I ženskému postavení přinesla tato změna ve smýšlení nový rys. I žena teď vystupuje z anonymity. Z doby republiky známe několik (většinou již v této práci zmíněných) bezmála legendárních hrdinek. Ale z doby občanských válek a doby následující známe mnohá ženská jména. Známe Corneliu, matku reformátorů bratrů Gracchů; Iulii, manželku Gaia Maria, na jejíž památku pronesl Iulius Caesar oslavnou pohřební řeč. Řím²⁵ oslavoval ctnosti manželky Marka Iunia Bruta, Porcie. Již v minulosti bylo běžné stvrzovat smlouvy mezi rodinami manželskými svazky, ale málokterý měl takový význam jako manželství Caesarovy dcery Iulie s Gnaeem Pompeiem, jehož zánik po Iuliině smrti předznamenal rozpad triumvirátu. Stejně jako mužské individuality se oslavovují a nezanikají v anonymitě většiny, tak i žena je oslavována nebo haněna jako jedinečná osobnost.

Osoba Gaia Iulia Caesara vůbec přináší novum do římské politiky v pojetí ženské otázky. Oslavná řeč, jakou pronesl na pohřbu své tety Iulie, vdovy po Gaiu Mariovi, nebyla pouze vzpomínkou na milovanou tetu. Caesar zde jasně ukazoval svou příslušnost k Mariově straně, připomínal svým budoucím voličům, čím je příbuzný a že se ke svému dědictví hlásí. Vzpomínkový akt na tetu Iulii se tak stal manifestací Caesarova přihlášení se k odkazu Gaia Maria.²⁶ Augustus tento trend hojně využíval, jak dále uvidíme. Žena se dostává do nové role, přenáší panovnickou legitimitu na muže. Tento trend logicky nemohl být uplatněn v době republiky, kde nemluvíme o panovnicích. Ale ani Augustův principát nebyl monarchií v pravém slova smyslu a už vůbec jí nebyla nejistá doba občanských válek. Stejně jako se Caesar přihlásil k politickému odkazu Gaia Maria skrze pokrevní příbuzenství s jeho manželkou, tak i Octavianus²⁷ byl

²⁵ A po něm Shakespeare ve slavné hře Iulius Caesar.

²⁶ Canfora Luciano. *Gaius Julius Caesar*, str. 33.

²⁷ Pro větší přehlednost textu užívám jméno, které Octavianus dostal po adopci Caesarem, i v případech, kdy mluvím o době, která adopci předcházela a bylo by tak správnější mluvit o Octaviiovi. Stejně tak jméno Augustus, které princeps získal až v pozdějším období své vlády, používám bez časového rozlišení, protože se v odborné literatuře běžně užívá jako označení prvního římského principa.

příbuzný s Caesarem pouze v ženské linii. Tento fakt ztratil na důležitosti, když ho Caesar adoptoval, ale již před tímto aktem byl Octavianus svým strýcem všemožně povyšován. Přitom bylo příbuzenství mezi nimi pouze skrze Attii, Caesarovu neteř a Octavianovou matku.

1.4. Vztažení právní teorie k mému tématu

Roli, jakou mohla žena hrát v politice Augustovy doby, nedefinovala legislativa, která brala ženu jako osobu neplnoprávnou. Vliv, který žena vyvíjela, mohl být tedy pouze neoficiální.

V období republiky byla ideální žena ve stínu svého muže, ale některé vystoupily do popředí a skutečně politiku ovlivnily. Jediné, co ovšem mohly provést, byla motivace k rozhodnému politickému činu jako v případě Lucretiiny sebevraždy, která byla poslední kapkou v poháru nespokojenosti s vládou králů a vyprovokovala Římany k jejich vyhnání a k nastolení republiky.

S koncem občanských válek a úpadkem republikánského zřízení získává žena novou roli, stává se prostředníkem mezi mužem a jeho oprávněním zastávat vysoké funkce a nakonec i přímo vládnout.

2. Augustova koncepce rodiny

2.1 Augustus a jeho vize

Augustus představil světu své pojetí rodiny, svou představu o rodině, všemi způsoby, jaké se mu jako faktickému vládci Říma nabízely. Zaprvé, zpřísnění mravů a opětovné vnesení morálky do rodinných vztahů proklamoval v projevech. Ne vždy byl v tomto úspěšný. Cassius Dio²⁸ nás obsírně seznamuje s Augustovou reakcí na uvolnění mravů i s tím, v jakém rozporu to bylo s jeho vlastním chováním k ženám. Jednou například, když apeloval na senátory, aby drželi své manželky zkrátka, sklídl výsměch a musel čelit otázkám, zda on drží zkrátka svou ženu Livii.²⁹ Zadruhé, snažil se svou vlastní rodinu prezentovat jako ideální vzor ideální rodiny. U některých členů tak činil s úspěchem, u některých tvrdě narazil. Augustova široce rozvětvená rodina nebo alespoň její obraz v písemných pramenech zdaleka neodpovídá vzoru obnovené římské morálky. Třetí, nejdůležitější zbraní v boji za ozdravení mravů, byla Augustova reforma rodinného práva. Nebo spíše nové zákony regulující rodinné právo, které Augustus během své vlády představil. Těm se budeme věnovat pozorněji v následující kapitole. Nejprve si ale musíme ukázat, do jaké situace byly tyto zákony vneseny.

2.2 Společnost a rodina po skončení občanských válek

Římská říše za nástupu prvního z řady principů prošla značnou proměnou od začátku občanské války. Byla teď vskutku říší a produkty i otroci putující z provincií do Říma představovali příliv bohatství, na který nebyla tradiční společnost připravena. *Familia* jako soudržná jednotka s všemohoucím *pater familias* se stala neúčelnou. Žena již zdaleka nebyla muži tak podřízena jako dřív, protože během poměrně dlouhého období válek muselo mnoho vdov, ať již skutečných či slaměných, vzít běh rodiny a správu rodinného majetku do vlastních rukou. Tento proces samozřejmě nezačal za Augusta, nýbrž se vyvíjel postupně. Za jeho nástupu už byla římská společnost, a především rodinné vztahy, v jisté morální krizi a teprve následující období míru dávalo příležitost

²⁸ Ve své práci na Cassia Diona poměrně často odkazují. Jsem si vědoma, že je to autor pro toto období velmi nespolehlivý a přistupuji k němu tedy kriticky. Ovšem mé téma je antickými historiky tak málo zmapované, že některé informace mohu nalézt pouze u tohoto autora.

²⁹ Cass. Dio 54, 16.

k jejich ozdravení. Tradiční ctnosti římské ženy zmíněné v minulé kapitole společnost stále ctíla, ale nevyhledávala. Mladí muži z vyšších tříd se neženili, dávali přednost soužití s konkubínami a dědictví předali tomu ze svých nelegitimních dětí, které se jim pro adopci zdálo nejvhodnější.³⁰

Kromě všeobecného úpadku mravů měla tato morální krize za následek i pokles porodnosti legitimních dětí vyšší třídy římského obyvatelstva, jinými slovy – ubývalo lidí svým rodem a původem oprávněných zastávat vedoucí funkce ve státě. Augustus se z pozice své *auctoritas*³¹ cítil oprávněn, ba přímo povinen, společnosti nabídnout, či přímo vnutit, východisko z krize, protože vlast, již byl „otcem“, vládla nad velkou částí civilizovaného světa. A jelikož své právo ovládat cizí národy Římané vždy odvozovali od vlastní civilizační vyspělosti a vyššího stupně morálky, musela být tato morálka nutně ozdravena, aby jejich právo na světovládu nezaniklo.³²

Všechno souvisí se vším. Tak jako ve státě zničeném občanskými válkami bylo nutno obnovit autoritu ústřední moci, tak i do rodinného práva se musel zavést pořádek. Posílení starobylé moci otce rodiny nad jejími členy by bylo jen nesplnitelnou iluzí, stejně jako by jí bylo obnovení republikánského zřízení, to si Augustus dobře uvědomoval. Proto stejně jako v politické sféře se ujal vedení státu sám, tak v jeho zákonech reformujících rodinné právo se rozhodující role částečně ujímá stát, jehož on je hlavou.

2.3 Augustova rodinná legislativa

Zákony, kterými Augustus ovlivnil rodinné právo, byly *Lex Iulia et Papia Poppaea* (9 n. l.)³³ a *Lex Iulia de adulteriis* (koncem roku 18 př. n. l.)³⁴. Účelem celé reformy bylo především obnovení vážnosti a pevnosti římského manželství. Všechny nově uvedené zákony vedou k upevnění manželského

³⁰ Csillag 55.

³¹ Podrobněji k Augustově rodinné legislativě v kontextu doby a Augustova konceptu vlastní vlády (zahrnující oprávněnost propůjčenou mu jeho *auctoritas*) viz Karl Galinski: *Augustan Culture* (Auctoritas 10-28), Legislativa ovlivňující morálku a sňatky str. 128-141.

³² Karl Galinami tuto teorii dále rozvíjí (*Augustan Culture* 128-141).

³³ Ve skutečnosti jde o dva zákony vydané v různou dobu *Lex de maritandis ordinibus* z roku 18 př. n. l. a *Lex Papia Poppaea* z roku 9 n. l., ale již klasičtí právníci je chápali jako jeden zákon pod souhrnným názvem *Lex Iulia et Papia Poppaea*. (Bartošek 170). *Lex Papia Poppaea* je pak možno chápat jako dovršení Augustovy reformy rodinného práva, který mohl uveřejnit až uvedeného roku 9 n. l., protože až v tuto dobu si mohl dovolit nařít takto razantní zásah do rodinného práva (Csillag 32).

³⁴ Přestože Milan Bartošek uvádí rok 17 př. n. l., kloním se k tezi Pála Csillaga, který své tvrzení podkládá rozsáhlejší analýzou a navíc se k roku 18 př. n. l. kloní i další historikové: Fantham a kol (*Women in the Classical World* 303), Gardner 20.

svazku, odstranění překážek k uzavření manželství, a nejen že podporují, ale přímo nařizují život v manželství občanům v produktivním věku. *Matrimonium*³⁵ má pro Augusta především účel reproduktivní. Porodnost byla podporována a bezdětnost trestána. Ale principovi nešlo pouze o zvýšení počtu obyvatel. Občanů jiného než římského občanství, nesvobodných či propuštěnců se zákony zdaleka tolik nedotýkaly jako vyšší vrstvy. Účelem bylo především zvýšit počet legitimních dětí ve vládnoucí třídě a udržet „čistotu“ této třídy. Především šlo o stav senátorský. Náhradou za odebrání starých pravomocí senátu udělal princeps ze senátorů a jejich rodin nejvyšší společenskou třídu³⁶, již svými zákony izoloval od míšení s vysloveně nízkými společenskými třídami. V neposlední řadě se Augustus z moci své *auctoritas* cítil oprávněn zabránit dalšímu morálnímu rozkladu ve společnosti vyššími tresty za cizoložství a jiné sexuální delikty a omezením počtu nemanželských dětí. Jak dalece byla společnost jeho zákony ovlivněna, se můžeme jen dohadovat. Ale jako důkazy, že jako každý zákon, který zasahuje mravy společnosti, se všemožně obcházely, svědčí nejen dochovaná milostná poezie, například Ovidiova, ale i zmínky v pracích starověkých historiků. Suetonius v Augustově životopise tvrdí, že již za Augustova života se obyvatelstvo jejich plnění vyhýbalo.³⁷

³⁵ Manželství.

³⁶ Csillag 67.

³⁷ Suet. Aug. 34.

2.3.1. Lex Iulia et Papia Poppea

Nejpodstatnějším bodem prvního zákona byl povinný život v manželství. Muž se musel oženit, pokud byl ve věku od dvaceti pěti do šedesáti let a žena od dvaceti do padesáti.³⁸ Kdo tak neučinil, byl právem definován jako *caelebs*³⁹ a jako takový byl právně diskriminován. *Caelebs* nesměl dědit, ani pokud byl výslovně uveden v závěti. Ani řádné manželství nemohlo zaručit občanu plnoprávné postavení. Pro to musel ještě přivést na svět potomstvo vzešlé z tohoto řádného manželství. Ti, kdo žili v řádném manželství, ovšem bez potomstva, se nazývali *orbi*⁴⁰ a jako taková se mohli dožadovat pouze poloviny dědictví, které jim bylo v závěti odkázáno. Zákon dále nařizoval rozvedeným a vdovám i vdovcům opětovně se oženit či provdat. Zatímco první bod zákona o povinnosti života v manželství a povinnosti rozmnožovat římský národ byl v souladu s klasickou morálkou, druhý bod už byl v rozporu s tradicí. Žena, která zůstala po smrti manžela do konce života vdovou (*univira*) byla ve společnosti vysoce ceněna jako ideál hodný následování. Tímto zákonem tedy Augustus protirečil tradiční římské morálce a nemůžeme už mluvit o snaze obnovit staré rodinné tradice.

Navíc, *Lex Iulia et Papia Poppaea* obsahoval článek, který rušil podmínku často uváděnou pro nabytí dědictví v závěti, která zakazovala vdovám znovu se provdat nebo dědicům vůbec zakazovala uzavřít manželství (z různých důvodů – pozůstavitel například nechtěl třístit rodinný majetek).⁴¹ Zákon dále zakazoval příslušníkům senátorského stavu a jejich synům a dcerám (od doby Marka Aurelia až jejich potomkům do třetí generace) ženit se s propuštěnci, herci, prostitutkami, kuplíři, odsouzenými cizoložnicemi a osobami stíhanými trestním právem.⁴² Toto omezení senátorského stavu bylo vyváženo povolením sňatku mezi svobodným občanem a propuštěnkou. Děti vzešlé z tohoto manželství, dříve považované za nelegitimní, se nyní rodily jako plnoprávné.

Již z obsahu zákona je jasné, že byl velmi přísný a pochopitelně vyvolal mezi těmi, jichž se nejvíce dotýkal, mezi nejvyššími vrstvami, odpor. Jak píše Suetonius: „*Zákon naposled uvedený (zákon na podporu sňatků v jednotlivých*

³⁸ Csillag 81.

³⁹ = neženatý. Pro přesnost budu nadále používat odpovídající latinské právnické termíny, protože český překlad ne vždy odpovídá významu originálu.

⁴⁰ = bezdětní.

⁴¹ Csillag 88.

⁴² Gardner 32.

stavech) vybavil poněkud přísněji než ostatní, a proto jej pro bouři odporu mohl prosadit teprve tehdy, když zrušil nebo aspoň zmírnil část trestů, prodloužil lhůtu pro obnovení manželství na tři roky a zvýšil odměny.⁴³

Lhůta pro opětovné manželství byla stanovena pro rozvod na osmnáct měsíců⁴⁴ a pro vdovu 2 roky. Jednou z lákavých odměn, kterou Augustus svým zákonem představil a která podporovala manželství, bylo *ius liberorum*. Zákon, který zbavoval matku tří a více dětí všech forem poručnictví a dělal z ní plnoprávnou osobu (*sui iuris*)⁴⁵. Postupem času se tento zákon stal odměnou udělovanou senátem, k čemuž vytvořil precedens sám Augustus, když právem *ius liberorum* udělil plnoprávné postavení své manželce Livii, která měla jen dva žijící syny.

2.3.2 Lex Iulia de adulteriis

Druhý ze zmíněných zákonů především zpříšňoval postih za cizoložství a měnil postup při zjišťování a souzení sexuálních deliktů. Především tento zákon dané delikty nově definoval. *Adulterium* bylo definováno tak, že se jej mohla dopustit pouze vdaná žena a muž s vdanou ženou. Tím bylo definitivně odlišeno *stuprum*, kterého se tak dopouštěla žena neprovdaná nebo vdova.⁴⁶ Výše jsem se již zmínila, že cizoložství se v Římě nepokládalo pouze za osobní přečin, ale za újmu na cti celé společnosti. *Lex Iulia de adulteriis* šel ještě dále. Žalovat za cizoložství nemuseli provinilou pouze „poškození“, tedy manžel nebo otec, ale kdokoliv, pokud do dané lhůty (šedesát dní) tak manžel nebo otec cizoložnice neučinil.⁴⁷ Manžel, který se s usvědčenou cizoložnicí ihned nerozvedl, byl obviněn z tzv. *lenocinium*. Augustus v tomto zákoně užívá pojem, který právo znalo i dřív. *Lenocinium* v právnické řeči bylo činností provozovatelů veřejných domů, lazebnic a lazebníků nebo osob usvědčených z kuplířství. Zde tedy získává nový obsah.

Zákon nejen zpříšňoval postihy, ale především zbavoval rodinu a hlavně manžela či otce práva soudit a trestat cizoložství v rodině. Tradiční procedurou bylo cizoložnici odevzdat k rodinnému soudu⁴⁸, kdy *pater familias* z moci svého

⁴³ Suet. Aug. 34.

⁴⁴ Původní lhůta, kterou musel dle Suetonia Augustus zmírnit, byla šest měsíců (Gardner 52).

⁴⁵ Pro propuštěnkyni byl počet dětí nutných k dosažení stavu *sui iuris* zvýšen na čtyři. (Csillag 123).

⁴⁶ Gardner 121.

⁴⁷ Csillag 193.

⁴⁸ *Iudicium domesticum*.

starodávného práva mohl provinilou dceru odsoudit k smrti⁴⁹ a přitom mohl nebo nemusel dát na radu rodiny. Augustus zavádí *quaestio perpetua*, tedy zvláštní typ soudu, který vyřizoval všechny delikty novým zákonem definované.⁵⁰ To mělo víc oprávněných důvodů. Zaprvé, zde jako v mnoha dalších případech přebírá stát představovaný Augustem odpovědnost za soukromé záležitosti Římanů. Tím praktičtější důvodem je změna postavení ženy. Žena, která získala právem *ius liberorum* plnoprávné postavení nebyla už v moci svého *pater familias*, natož pak manžela a domácí soud nad ní tudíž neměl žádnou pravomoc. Otcí zůstalo právo zabít provinilou ženu, pokud byla přistižena, ale musel přistihnout daný pár při činu v domě svém nebo svého syna a na místě zabít nejen dceru, ale i jejího milence.⁵¹

Tresty za cizoložství byly zpřísněny. Provinilí a provinilé byli vyhoštěni na ostrov (v případě milenců každý na jiný ostrov) a jejich majetek byl zkonfiskován. Pokud by se odsouzená cizoložnice chtěla znovu vdát, nesměla si vzít za manžela svobodně narozeného Římana. Spadala do kategorie *prosorbae*, tedy neplnoprávných žen spolu s kuplířkami, herečkami a prostitutkami, z čehož vyplývala další omezení. Například nesměla svědčit u soudu.⁵²

2.3.3 Augustova reforma rodiny a její obraz na císařském dvoře

Zákony, které Augustus představil společnosti, ukazovaly ideál, jaký by si princeps pro římskou společnost představoval. Páry žijící v řádném manželství, které dají Římu co nejvíc dětí, budou si věrné a celkově budou oba manželé morálně bezúhonní. Nové zákony částečně představovaly pokus o návrat starých tradic, o oživení staré morálky, ale zároveň byly značně progresivní tím, že omezovaly již tak nevýraznou moc otce rodiny, dávaly ženě po splnění dané podmínky plnoprávné postavení a nebo ignorovaly tradiční vážnost, jaké se těšila nikdy znovu neprovdaná *univira*.

Augustova rodina měla být ideálním obrazem ideální rodiny, leč nebyla. Jeho dcera a vnučka byly vyhnány pro cizoložství. Přestože rozvody ve společnosti nepodporoval, sám inicioval hned čtyři ve vlastní rodině. Přes propagaci ideálu, jakým byla rodina s minimálně třemi dětmi, měl sám jen jednu

⁴⁹ *Ius vitae necisque*.

⁵⁰ Gardner 123.

⁵¹ Později bylo toto právo omezeno a otec mohl dceřina milence zabít na místě jen, pokud byl neplnoprávný vinou svého povolání (herec, *leno*, usvědčený podle trestního práva nebo propuštěnec dané rodiny) Csillag 190.

⁵² Csillag 196.

dceru a jeho manželka, ač matka pouze dvou synů, obdržela z jeho vůle plnoprávnost na základě *ius trium liberorum*. Jeho vnučka Antonia se po smrti manžela Drusa nikdy neprovdala, a pro to počínání byla lidem také ctěna.⁵³

Přesto je možno vysledovat, jak sám Augustus ženy ve své rodině prezentoval římské veřejnosti. V císařské rodině se tak našly představitelky všech z tradičních ctností, ke kterým se snažil společnost navrátit.

⁵³ Burns 29.

3. Ženy v Augustově rodině

Na Augustově dvoře⁵⁴ počtem ženy muže převyšovaly a všechny tyto osobnosti měly místo v principově sňatkové politice i v jeho propagandě vlastní osoby. Dobrým příkladem takové propagandy je pomník *Ara pacis*, kde jsou v římském umění poprvé zobrazeny ženy spolu s muži (mimo obrazy bohů a bohyň) a plní zde důležitou funkci především tím, že představují pojítka mezi zakladatelem Augustem (potomkem božského Iulia) a jeho následníky z vládnoucí dynastie.⁵⁵

Nejvýraznější osobností na Augustově dvoře byla jeho manželka Livia Drusilla, kterou podle slov historika Suetonia „*miloval a ctil jedinečně a vytrvale*“⁵⁶ Před sňatkem s Livií byl ženatý dvakrát. Prvním politickým sňatkem, nikdy nenaplněným, byl svazek s Claudií, nevlastní dcerou Marka Antonia. A podruhé byl ženatý se Scribonií, tchyní Sexta Pompeia. S tou se rozvedl hned, jak mu porodila dceru Iulii, kterou si poté odvedl do svého domu. Žádná z jeho prvních manželek příliš nezasáhla do rodové politiky. Ke své sestře Octavii se choval „*s mimořádnou pozorností*“⁵⁷, ačkoliv i ji po smrti prvního manžela využil k politickému sňatku s Markem Antoniem. Když ten spáchal sebevraždu po prohrané občanské válce, přišla Octavia se všemi svými dětmi (z prvního i druhého manželství; i s Antoniovými dětmi z předchozího manželství) na Augustův dvůr. Z života dcer, které do domu přivedla, víme něco více o starší ratolesti z prvního manželství s Claudiem Marcellem. Tato dcera jménem Marcella byla provdána nejprve za Augustova přítele a spolupracovníka Marka Agrippu a posléze za v rodině vychovávaného syna Marka Antonia, Iula. O její mladší sestře, taktéž jménem Marcella, mnoho nevíme. Z manželství s Markem Antoniem měla Augustova sestra taktéž dvě dcery, z nichž do dějin zasáhla opět pouze jedna z nich, a to Antonia mladší. Ta byla provdána za mladšího ze synů Livie, Nerona Claudia Drusa a již byla několikrát zmíněna. Livia přivedla do domu pouze dva syny, Tiberia a Drusa. A tak z žen, které byly součástí Augustovy politiky společně s jeho dcerou Iulií, musíme zmínit ještě Agrippovu

⁵⁴ Ze stylistických důvodů budu i nadále používat toto označení. Ačkoliv současníci sotva mluvili o „dvoru“ a i pojem „domus Augusta“ je mladšího data. Začal se užívat mezi léty 15-20 n. l. tedy až za vlády Tiberia (Corbier 178).

⁵⁵ Více o *Ara pacis* viz Galinski Karl: *Augustan Culture*, str. 141-155 a o jeho vztahu k ženské otázce viz Fantham a kol.: *Women in the Classical World*, str. 307-308.

⁵⁶ Suet. Aug. 62.

⁵⁷ Suet. Aug. 61.

dceru Vipsanii, provdanou za Tiberia, s níž se musel budoucí císař rozvést, aby se mohl oženit s Iulií.

Ne všechny ženy z Augustova dvora se angažovaly v politice nebo jinak využívaly svého privilegovaného postavení (že Augustova rodina byla privilegovaná jako vládnoucí, o tom není pochyb), ale všechny měly svou roli v dynastické politice. Augustus, který sám neměl mužské potomky, propůjčoval sňatkem s ženami ze svého příbuzenstva legitimitu mužům, kteří jinak do jeho rodiny sami o sobě nepatřili.

Dále měly všechny ženy z jeho rodiny místo v propagandě, v níž byl Augustus přeborníkem. Nejenom, že všichni císaři iuliovsko-claudiovské dynastie bezpochyby zdůrazňovali sňatek nebo příbuzenství s ženami jako pojítko s prvním císařem Augustem a tedy oprávnění k vládě.⁵⁸ Již byla zmíněna Augustova představa o rodině, jejíž hlavním principem bylo obnovení tradiční římské morálky. Nemůžeme říct, jak dalece byl obraz členů císařské rodiny v pramenech ovlivněn samotným Augustem, ani jak dalece bylo vystupování členů jeho domu na veřejnosti dáno dopodrobna vytvořeným programem. Jinými slovy nemůžeme říct, zda nejvýraznější osobnosti na prvním císařském dvoře v Římě, byly takové, jaké se z pramenů zdají být. Připodobnění některých z nich k legendárním hrdinkám z republikánské historie Říma se totiž nabízí až příliš očividně. Ovšem musíme si uvědomit, že hledat paralely mezi událostmi a osobnostmi v dějinách jistě není sklon pouze dnešních moderních historiků. Jestli starověcí historikové viděli ve starší Agrippině, manželce Germanika, novou Cloelii pro její až mužskou odvahu projevenou v krizových situacích, nemusí to být záměrnou propagandou, ale touto tendencí v dějepisectví všech dob běžnou. Jisté je, že několik z výše zmíněných dam se zapsalo do historie specifickým způsobem a každá ztělesňovala nějaký z republikánských ideálů.

Ačkoliv je Tacitův nelichotivý obraz Livie jako travičky a pletichářky, která stojí za všemi špatnostmi v císařské rodině, velice pevně zakořeněn v našem povědomí (především díky světoznámému románu Roberta Gravesa *Já, Claudius*, jenž vycházel prakticky výhradně z Tacita jako ze svého zdroje), není to zdaleka jediný obraz, jaký v pramenech najdeme. Vliv, jaký na svého muže

⁵⁸ Nejdále zašel Caligula. V touze zatajit původ matky Agrippiny, která byla dcerou Iulie a Marka Agrippy, prohlašoval, že Augustus spáchal incest s vlastní dcerou. Tím by pocházel od Augusta z obou stran a eliminoval tak rušivý prvek, a to svého dědečka Marka Agrippu, který byl lidového původu a nebyl s císařskou rodinou spřízněn pokrevně. (Suet. Cal. 23).

měla, je ovšem nepopíratelný. I Suetonius říká, že pokud chtěl rozmlouvat princeps se svou vlastní ženou o závažném tématu, připravoval si projevy písemně.⁵⁹ Že si zvykla uplatňovat skrze Augusta politický vliv, o tom svědčí i konflikt s Tiberiem, který, ačkoliv zpočátku jeho korespondence nesla kromě jeho vlastního jména i jméno jeho matky⁶⁰, se snažil z jejího vlivu vymanit. Silně se ohradil například, když mu senát chtěl přirknout jako oficiální titul „Liviin syn“⁶¹. Politický vliv ale nebyla ta z ctností, které by Augustus a jeho propaganda v umění a veřejném mínění chtěli u Livie zdůrazňovat.

Livia byla zpodobňována především jako ideální manželka a matka. Stejně jako Augustus zdůrazňoval svou skromnost a skromný životní styl, totéž dělala Livia. Ačkoliv šlo o nejbohatší manželský pár v Římě, Augustus dle Suetonia nosil roucha upředaná výhradně svou manželkou, dcerou a vnučkami⁶². Oddanost a věrnost danou pro ideální římskou ženu jistě nemusíme přičítat nutně pouze propagandě. Kdyby existovaly mezi manžely rozpory nebo kdyby se Livia dopustila přestupku proti manželské věrnosti, jistě by nám to proti ní silně zaměřený Tacitus a věčně drbů lačný Suetonius neopomněli sdělit. Že Livia představovala také symbol mateřství, o tom svědčí především její připodobnění v ikonografii k Ceres, bohyni plodnosti⁶³. Tento fakt je celkem ironický, vezmeme-li v úvahu, že právě Liviina „neschopnost“ dát Augustovi mužského potomka vedla k dynastické krizi řešené systematickými sňatky vyvolených mužů s ženskými potomky Augusta. Přestože sama neměla tři děti, byla jí právem *ius trium liberorum* udělena plnoprávnost. Pouze u Suetonia nalezneme zmínku o početí v tomto manželství, které skončilo potratem⁶⁴, ale ani to by ji neopravňovalo k titulu „matky třech“, protože zákon se vztahoval pouze na žijící potomky. Jasper Burns ve svém krátkém životopise navrhuje, že by toto právo mohla dostat v souvislosti s adopcí Gaia a Lucia (vnuků) Augustem⁶⁵. Je ovšem pravdou, že senát si během času zvykl udělovat toto právo jako odměnu a právě tento Augustův čin mohl být precedentem.⁶⁶ Mateřská role Livie se nejvíce odrážela ve vlivu, jaký měla na své syny a úcta

⁵⁹ Suet. Aug. 84.

⁶⁰ Cass. Dio 57,12.

⁶¹ Tac. Ann. 1.14.

⁶² Suet. Aug. 73.

⁶³ Burns 9.

⁶⁴ Suet. Aug. 63.

⁶⁵ Burns 9.

⁶⁶ Csillag 124.

k matce byla pro Římana obligátní, jak jsem již ukázala na příkladu Coriolana a jeho matky Veturie. Zajímavé je, že mateřská role se nezdůrazňovala u Augustovy dcery Iulie, která porodila dětí přinejmenším pět. Možná by byla tato role v přímém kontrastu s jejím chováním⁶⁷ nebo měla v Augustově propagandě jiné místo, jak uvidíme později.

Mladší z dcer Augustovy sestry Octavie, Antonia, byla svým chováním, postavením i vlastnostmi typickou ženou, manželkou i matronou ze starých časů. Všechno v jejím životě odkazuje na oddanost ke starým římským ctnostem⁶⁸ pro ženu typickým. Byla vzornou manželkou mladšímu Liviinu synu Drusovi, jejichž manželství proslulo vzájemnou láskou a harmonií⁶⁹. Suetonius říká, že s Drusem měli „několik dětí“, z nichž přežili otce pouze Germanicus, Livilla a Claudius.⁷⁰ Antonia možná nebyla zrovna milující matkou, především v případě mladšího syna Claudia (nazývala ho „lidskou zrudou“⁷¹). Navíc svou dceru Livillu, která se provinila nejenom cizoložstvím s kariéristickým poradcem císaře Tiberia, ale i podílem na vraždě svého manžela, potrestala sama a nechala ji vyhladovět.⁷² I v tomto případě ovšem jednala v souladu s tradicí, protože nad cizoložnicemi míval pravomoc domácí soud⁷³, který rozhodoval o jejím životě a smrti. O Antoniině mateřské roli ovšem rozhodl fakt, že byla matkou velmi oblíbeného a všemi přednostmi obdařeného Germanika, jenž byl po Augustově smrti a víceméně vynucené adopci Tiberiem prvním dědicem trůnu. Do tradičního schématu jejího života zapadá i fakt, že se po smrti manžela Drusa nikdy znovu neprovdala, čímž plnila roli ideální *univira*, ačkoliv tím prakticky porušovala zákon daný jejím strýcem, že vdova se musí po uplynutí dané lhůty znovu vdát. Antonia snad jako jediná v Augustově rodině plnila dokonale funkci připomínky starých časů, římských republikánských rodinných tradic, a veřejnost ji za to patřičně ctěla.

Jakou roli v Augustově politice, propagandě a obrazu rodiny plnila jeho dcera Iulia, která je ústředním tématem této práce? Nebyla vzorem ani mateřství

⁶⁷ Albert Earl Pappanōji ve svém životopise nejmladšího syna Agrippy Postuma nazývá dokonce „výrazně nemateřskou“ (Extremely unmaternal)... Pappano 31.

⁶⁸ = virtutes.

⁶⁹ Burns 26.

⁷⁰ Suet. Claud. 1.

⁷¹ „Mater Antonia portentum eum hominis dictitabat, nec absolutum a natura, sed tantum incohatum; ac si quem socordiae argueret, stultiorem aiebat filio suo Claudio.“ (Suet. Claud. 3).

⁷² Cass. Dio 58,11,7.

⁷³ *iudicium domesticum*

natož pak manželství. Ani ideální dcera nebyla, o čemž svědčí místy vtipné a kousavé poznámky v rozhovorech s otcem, které zaznamenal Macrobius ve svých Saturnáliích. Téměř nikdo z antických autorů se nezapomene zmínit o její nedostatečné střídmosti v oblékání, jídle a pití. O sexuálním životě nemluvě, jelikož za cizoložství a několikanásobnou nevěru byla vyhnána. Bylo by snadné říct, že Augustus měl svou dceru natolik rád, že ji nenutil přizpůsobovat se nějakému ideálu, ale vzhledem k principově pragmatické povaze, ale i politickým sňatkům, ke kterým ji donutil, je to možnost nepřijatelná. Dále je lákavý jiný důvod, proč do otcovy propagandy jeho dcera prostě nezapadá. Sama se odmítla přizpůsobit roli, jaká pro ni byla připravena a kterou ostatní ženy na dvoře ochotně plnily (alespoň podle výpovědi pramenů). To je možnost pravděpodobná, vzhledem k tomu, jak skončila a že původcem tohoto odsouzení byl sám Augustus. Je ale také možné, že Augustus dceřino chování do poslední chvíle toleroval z jiného důvodu. Že měla v jeho politice jinou, mnohem důležitější roli. Augustus jiné potomky neměl a již bylo řečeno, že jemu ani následující dynastií mužů nezbývalo nic jiného než poukazovat na své spojení pokrevní či manželské s ženami jako na své oprávnění k vládě. Nejdůležitější roli, kterou tedy plnila jeho jediná dcera, bylo propůjčit panovnickou legitimitu vždy tomu z mužů, kterého Augustus považoval za svého nástupce. Všechny ženy v Augustově rodině propůjčovaly svým příbuzným, či manželům legitimitu, ale protože Augustus neměl mužské potomky, jeho dcera byla v jeho politice tudíž nejdůležitějším pojítkem pro případného nástupce.

4. *Iuliae Augusti Vita*

4.1. Rodiče, rodina a okolnosti narození

Roku 40 př. n. l.⁷⁴ se mladý triumvir Octavianus oženil se Scribonií, pozdější matkou své jediné dcery Iulie. Šlo o sňatek politický, který měl upevnit křehký mír se Sextem Pompeiem a zajistit tak Augustovi jistotu, že nepovede válku na dvou frontách, a to s Pompeiem i se svým kolegou v triumvirátu, Markem Antoniem. Manželství to ovšem bylo prapodivné, Scribonia byla o mnoho starší než Octavianus a i příbuzenský vztah, který ji pojil k Sextu Pompeiovi, byl složitý. Byla sestrou Lucia Scribonia Libona, Pompeiova tchána.⁷⁵ O Scribonii mnoho bližšího nevíme. Že byla starší než Octavianus je třeba usuzovat především z generačního rozdílu (Sextus Pompeius byl Octavianův vrstevník a ona byla sestrou jeho tchána) a také ze zmínky ve Suetoniově, který říká, že Scribonia byla předtím již dvakrát provdána a z předchozích manželství měla děti.⁷⁶ O jejím charakteru se dozvídáme jen to nejhorší. Dle Suetonia se s ní musel Augustus rozvést „jsa zhnusen zkažeností jejích mravů“⁷⁷. Ovšem povahové vlastnosti nehrály v tomto případě příliš velkou roli. Vratká aliance se synem Pompeia Magna neměla dlouhého trvání, došlo k nové válce, ve které byl Pompeius poražen. Scribonia tou dobou čekala dítě, což Augustovi nebránilo v rozvodu. Roku 38 př.n.l. ⁷⁸ se rozvedl se Scribonií, ačkoliv mu právě porodila dceru, a ihned se znovu oženil s Livií Drussilou. Cassius Dio výslovně uvádí, že náklonnost k Livii byla hlavní příčinou Octavianova rozvodu⁷⁹, Suetonius tento akt přičítá na vrub údajnému nemravnému chování Scribonie.⁸⁰ Ať tak či onak, Octavianus s rozvodem neváhal, čerstvě narozenou dceru Scribonii odňal a neváhal ani s novým sňatkem, ačkoliv Livie se musela také rozvést a byla taktéž těhotná. Dle Tacita se předtím Octavianus ujistil, že jeho jednání není bezbožné dotazem u nejvyššího pontifika.⁸¹ Livia si ovšem nesměla do manželství syny vzít s sebou,

⁷⁴ Fantham 17.

⁷⁵ Cass. Dio, 48, 16

⁷⁶ Suet. Aug. 62.

⁷⁷ „morum perversitatem eius“ (Suetonius. Augustus, 62).

⁷⁸ Fantham 22.

⁷⁹ Cass. Dio, 48, 34.

⁸⁰ Suet. Aug. 62.

⁸¹ Tac. Ann. 1, 10.

budoucí císař Tiberius a jeho bratr Drusus vyrůstali v rodině svého otce, až do jeho smrti, kdy konečně přešli oba do Augustova domu.

Motivaci za Augustovým rozvodem a za unáhleným sňatkem, který porušoval jak dobové konvence, tak principy, na kterých pozdější princeps tak pevně lpěl, z pramenů nevysledujeme. Pevnost a idyličnost svazku, jaký s Livií na dlouhou dobu vytvořili, by nahrávala Suetoniově myšlence o svatbě z lásky. Augustus vůbec přes veškerou pragmatičnost své politiky zaujímal k ženám ve své rodině celkem vřelý vztah. Všichni antičtí autoři dosvědčují kromě vztahu k manželce i vřelý vztah k sestře Octavii a matce Atii. Na druhou stranu byl ovšem Octavianus především politikem, který neváhal dceru, sestru i početné neteře využívat k politickým sňatkům. Svazek se Scribonií byl od začátku už současníky považován za politický. Když tedy pominul důvod, pro který byl uzavřen, nebylo nutné v něm dále setrvávat.

Iulii tedy budoucí princeps ihned vzal do svého domu. Z dětství těžko mohla mít na vlastní matku nějaké vzpomínky a určitě si k ní nikdy nevytvořila žádný vztah. Scribonia ovšem na svou dceru nezapomněla a doprovázela ji do jejího vyhnanství na ostrov Pandateria. Teprve tam se obě ženy mohly blíže poznat a snad i obnovit pouto, které Augustus přetrhl. Dětství a mládí trávila Iulia v Augustově domě na Palatinu, kde byla svěřena do péče jiné ženy, Octavianovy druhé manželky Livie.

4.2. Dětství na Palatinu

Jaké panovaly vztahy v císařské rodině, se můžeme jen dohadovat. Někdy nám prameny napoví, někdy nikoliv. Málo víme o tom, jak vycházela Iulia se svou nevlastní matkou. Podle Tacita byla Livia „*krutou macechou caesarovského domu*“⁸², ale v dějinách, které Tacitus popisoval snad neexistuje špatná vlastnost, kterou by Livii zapomněl připsat. Ačkoliv se žádný ze starověkých historiků s touto výjimkou o vztahu mezi Iulií a její nevlastní matkou podrobněji nezmiňuje vzhledem k nepřiliš pokorné povaze principovy dcery (což rozvedu v dalších kapitolách), o které svědčí především vtipné pasáže z Macrobiových Saturnálií; a dále vzhledem k rozdílnosti povah obou žen, lze předpokládat nepřiliš idylický vztah. Livia byla autoritativní osobností, ráznou matkou hlavně svým synům a není důvod myslet si, že Iuliina výchova by byla jakkoliv mírnější. Navíc, ať už věříme Tacitovým barvitým popisům Liviiných intrik nebo ne, o ambicích na prosazení vlastních synů není třeba pochybovat. Tudíž k zmíněným důvodům lze připočítat i střet zájmů. Vztah těchto dvou pro období Augustovy vlády důležitých ženských osobností ale zůstane i nadále v oblasti spekulací. Vzhledem k dlouhodobé principově nepřítomnosti je jisté, že Livia byla určitě sama zodpovědná za výchovu své nevlastní dcery, a tudíž nejvýraznější osobností jejího dětství.

Jaké bylo Iuliino dětství, nemůžeme s jistotou říci. Ve srovnání s barvitým popisem závěru jejího působení v Římě je její předchozí život a vůbec mládí a dětství zmapován chudě. O výchově, jaké se principově dceři a dalším potomkům dostalo, nás informuje prakticky pouze Suetonius. Podle něj byla tato výchova velmi přísná. „*Dceru a vnučky vychovával tak, že je navykal i předení vlny a že jim zakazoval mluvit nebo dělat cokoli, co by nesneslo veřejnost a co by nemohlo být zaznamenáno v novinách.*“⁸³ „Předení vlny“ v tomto případě neznamená, že by je vedl k dovednosti nebo užitečné kratochvíli. Domácí spřádání vlny bylo znakem skromnosti, střídmosti a když Suetonius píše, že Augustus nosil „téměř výhradně jen domácí šaty, které zhotovovala jeho sestra, manželka, dcera a vnučky“⁸⁴, nemůže více zdůraznit jeho skromnost. Dále se

⁸² „postremo Livia gravis in rem publicam mater, gravis domui Caesarum noverca“ (Tac. Ann. 1, 10).

⁸³ „Filiam et neptes ita instituit, ut etiam lanificio assuefaceret vetaretque loqui aut agere quicquam nisi propalam et quod in diurnos commentarios referretur“ (Suet. Aug. 64).

⁸⁴ Suet. Aug. 73.

píše, že „stýkat se s vnějším světem jim zabraňoval do té míry, že jednou napsal urozenému a slušnému mladému muži, Luciu Viniciovi: „Zachoval jsi se neskromně, že jsi přišel do Baií pozdravit mou dceru.“⁸⁵ Uvedená událost je v až úsměvném rozporu s cestou, jakou Iulia v dalším životě nastoupila a před kterou se ji Augustus snažil očividně až zoufale ochránit. Tolik ke zprávám v písemných pramenech. Dále můžeme předpokládat, že kromě přísné výchovy se dostalo principově dceři i náležitého vzdělání. Hlavní moment jejího života ovšem přišel se sňatkem. Když Iulia dospívala do věku vhodného pro manželství, musel si už Augustus uvědomovat, že naděje na syna z manželství s Livií se vytrácí. Byli svoji čtrnáct let a kromě jednoho nedonošeného dítěte⁸⁶ se žádného potomka nedočkali. A tak si princeps hledal jiného mužského následníka ve své rodině a toto následnictví dal najevo tím, že ho provdal za jedinou dceru ze své krve. Tohoto následníka našel v synu své sestry, Claudiu Marcellovi.

⁸⁵ Suet. Aug. 64.

⁸⁶ Toto početí končící potratem zmiňuje pouze Suet. Aug. 63.

4.2. Římský „korunní princ“ Claudius Marcellus

Sňatek s vlastním bratrancem Claudiem Marcellem byl prvním manželstvím, do kterého Iulia vstoupila. Z předchozího výkladu je už jasný význam tohoto svazku. Marcellus, Octavianův synovec, byl takto jasně označen za principova nástupce. Děti své sestry vůbec Augustus používal ke sňatkové politice jako své vlastní. Byli to také, vyjma Iulie, jediní potomci z jeho krve, z Iulského rodu zbožštělým Caesarem předurčeného vládnout. Marcellova sestra jménem Marcella se provdala za Augustova nejlepšího přítele a nepostradatelného spolupracovníka Marka Agrippy, a pro toho byl takový sňatek jistým oprávněním k vládě. Začlenil ho totiž do rodiny. O tahu na šachovnici politických sňatků, který se týkal Marcella, máme zmínku už u Appiana. Ten píše, že při setkání u Puteol, kdy dva triumvirové Marcus Antonius a Octavianus sjednali mírovou smlouvu se Sextem Pompeiem, zde byl Marcellus zasnouben s Pompeiovou dcerou.⁸⁷ Ke sňatku ovšem nikdy nedošlo, protože než se tak mohlo stát, došlo k roztržce mezi triumviry a Sextem Pompeiem, který byl pak v bitvě u Naulochu poražen a definitivně vyřazen z mocenského boje.

Kdo byl Claudius Marcellus, kterého si Augustus otevřeně zvolil za nástupce. Byl nejstarším synem Augustovy sestry Octavie a jeho otcem byl jistý Claudius Marcellus. Je nemožné nevšimnout si podobnosti životních drah Marcella a mladého Octaviana. Jistě si ji uvědomoval i sám Augustus. Stejně jako Octavianovi uděloval Caesar pravomoci a úřady dříve, než dopěl do patričního věku, stejně povyšoval Augustus svého synovce. Tacitus říká, že již v mladém věku udělil Augustus Marcellovi úřady aedila a pontifika.⁸⁸ Úřad aedila ovšem zastával spolu s principovým nevlastním synem Tiberiem⁸⁹ Tiberius byl zhruba ve stejném věku a jako Augustovu nevlastnímu synovi se mu logicky dostávalo veřejných vyznamenání spolu s Marcellem, ale stále byl jasně v jeho stínu. A Augustus byl mistr propagandy, uměl dát najevo, komu straní. Při velkolepém triumfu, který se konal po bitvě u Actia a znamenal

⁸⁷ App. Bel. Civ. 5, 73

Je třeba zmínit, že v tomto případě nebyl sňatek ani tak poutem mezi Octavianem a Pompeiem, protože Marcus Antonius, jakožto manžel Marcellovy matky Octavia byl ten, kdo měl pravomoc jednat o manželstvích svých nevlastních dětí. Octavianus ovšem jakožto Octaviin bratr a Marcellův strýc si toto právo osoboval podobně. Každopádně byl takový svazek velmi příhodný, protože stvrzoval mír nejen s jedním, ale s oběma triumviry.

⁸⁸ Tac. Ann. 1, 3.

⁸⁹ Cass. Dio. 53, 26.

definitivní tečku za občanskou válkou, jeli oba chlapci po Octavianově boku. Tiberius po levé a Marcellus po pravé straně.⁹⁰ Největšího vyznamenání se ale mladému Marcellovi dostalo, když se roku 24 nebo 23 př. n. l. oženil s Augustovou jedinou dcerou Iulií.⁹¹ Příprav svatby, která byla tak důležitá, se nemohl princeps osobně zúčastnit, protože byl v Hispánii, kde onemocněl a nemohl se do Říma dostavit. Přípravy tak nechal v rukou Marka Agripvy.⁹²

Nevíme, jak dalece si dva mladí lidé rozuměli. Prameny o tomto tématu mlčí. Nebyli si cizí jako jiné manželské páry poznávající se vzájemně až po svatbě, jak bylo v Římě běžné. Vyrůstali v jednom domě, takže se jistě znali odmalička. Zda vztah, který mezi nimi v dětství vznikl a který byl sňatkem pouze prohlubován, byl vřelý nebo naopak negativní, to nemůžeme říct. Jediný zdroj hodnotící charakter mladého Iuliina manžela je Seneca.

*„Byl to mladý muž bystrého ducha a velkého nadání, tak usedlý a zdrženlivý, že to při jeho letech a možnostech bylo nadmíru podivuhodné. Vydržel každou námahu, stranil se rozkoši a byl ochoten unést vše, co na něho strýc chtěl naložit...”*⁹³ Seneca zde jistě přehání. Celý spis je psán jako útěcha ženě, jež přišla o syna, a Marcellus je zde uváděn jako příklad ztráty, se kterou se jiná žena, jeho matka Octavia, musela vyrovnat. Je jen logické, že jeho přednosti budou tedy zveličovány. Na druhou stranu, pokud by byly známy nějaké mladíkovy charakterové vady, tak výrazné, že by stály za zmínku, jistě by si Seneca vybral jiný příklad pro svůj spis. Pokud by tento popis byl pravdivý, potom musíme konstatovat značnou rozdílnost povah mladých manželů, protože Iulia byla všechno jiné než zdrženlivá, usedlá a ochotná snést vše, co na její bedra otec naložil. Ale opět se dostáváme do oblasti spekulací.

Jejich manželství navíc nemělo dlouhého trvání a nebyl ani čas pro hledání vzájemného porozumění. Roku 23 př. n. l. Augustus vážně onemocněl. Byl zázračně vyléčen jistým novým lékařem Antoniem Musou a znovu se ujal vedení státu.⁹⁴ Tato událost ho vedla k tomu, aby prohlásil dědice, kterého má

⁹⁰ Suet. Tib. 6.

⁹¹ Fantham 29.

⁹² Cass. Dio 53, 27.

⁹³ „Octavia Marcellum, cui et avunculus et socer incumbere coeperat, in quem onus imperii reclinare, adulescentem animo alacrem, ingenio potentem, sed frugalitatis continentiaeque in illis aut annis aut opibus non mediocriter admirandae, patientem laborum, voluptatibus alienum, quantumcumque inponere illi avunculus et, ut ita dicam, inaedificare voluisset laturum; bene legerat nulli cessura ponderi fundamenta.“ (Sen. Cons. 2).

⁹⁴ Cass. Dio 53, 30.

senát a lid následovat v případě jeho skonu. Tím jmenoval svého přítele Agrippu, ač mnozí očekávali, že si přes Marcellův mladý věk vyvolí právě jeho.⁹⁵ Přes toto veřejné prohlášení, nebo právě pro to, došlo mezi Marcellem a Agrippou k roztržce. Cassius Dio říká, že Augustus, který chtěl rozkolu zabránit, neprodleně poslal Agrippu do Sýrie.⁹⁶ Suetonius hledá příčinu Agrippova odjezdu v jeho dobrovolném rozhodnutí, které učinil kvůli „*nepatrnému podezření z ochlazení vztahu a přednosti dávané Marcellovi*“.⁹⁷ Tak či onak, Agrippa odjel a Marcellus měl volné pole působnosti. Ne však nadlouho, protože roku 23 př. n. l. vážně onemocněl a ani zázračná léčba Antonia Musy ho nedovedla vyléčit. Zemřel, Augustus ho uložil v rodinném mauzoleu, pronesl řeč na jeho pohřbu a pojmenoval po něm zrovna dokončené divadlo, jehož stavbu započal už Iulius Caesar.⁹⁸ Příčinou Marcellovy smrti byla nemoc už starověkými historiky dávaná do souvislosti s principovou chorobou. Cassius Dio o těchto dvou událostech mluví současně. Říká, že Musa dokázal vyléčit Augusta ne však Marcella ze stejného neduhu.⁹⁹ Tentýž autor navrhuje, že Marcellova smrt mohla být vinou Livie¹⁰⁰, ale hned ve druhé větě tuto domněnku vyvrací. Fakt, že ani Tacitus, který jinak obviňuje Livii téměř ze všech úmrtí v císařské rodině, se o jejím podílu na Marcellově smrti nezmiňuje, nás od této spekulace odvádí.

Marcellus tedy zemřel a Iulia byla vdovou ve věku šestnácti let, pravděpodobně se nemusela ani vracet do otcovského domu, protože zde zřejmě žila i během krátkého manželství. Jaký byl její život, než se znovu provdala, můžeme jen odhadovat, protože role principovy dcery byla v roli manželky následníka. Vdovou tedy nezůstala dlouho.

⁹⁵ Cass. Dio 53, 31.

⁹⁶ Cass. Dio 53, 32.

⁹⁷ „cum ille ex levi frigoris suspicione et quod Marcellus sibi anteferebatur.“ (Suet. Aug. 66).

⁹⁸ Cass. Dio 53, 30.

⁹⁹ Cass. Dio 53, 30.

¹⁰⁰ Cass. Dio 53, 32: „Livia byla obviněna, že způsobila Marcellovu smrt, protože byl upřednostňován před jejími vlastními syny...“

4.3. Druhý manžel: Marcus Vipsanius Agrippa

Marcus Vipsanius Agrippa byl nerozlučným přítelem a spolupracovníkem Octaviana od začátku jeho politické kariéry. O původu tohoto muže není známo mnoho určitého. Jeho otec, jménem Lucius Vipsanius Agrippa, nebyl příliš výraznou postavou. Agrippa tedy neoplýval vznešeným původem ani bohatou historií vlastního rodu. Byl ovšem Octavianovým přítelem už od útlého mládí a pravděpodobně ho doprovázel i na cestě do Řecka, do Apollonie, kam byl budoucí princeps poslán tehdy ještě strýcem, až později adoptivním otcem, Caesarem. Politickou kariéru začínal po Octavianově boku. Vypravil se s ním do Říma, kam se Octavianus po Caesarově vraždě jel ujmout dědictví po Caesarovi. Ačkoliv slavným vítězem občanské války, která po březnovém atentátu, vypukla, byl budoucí Augustus, vojenské zásluhy patřily především Agrippovi, což oceňovali už starověcí historici. Stejně tak práce na zvelebení Říma a rekonstrukci státu po občanské válce byla z velké části jeho zásluhou.

Když vypukl naplno konflikt mezi Markem Antoniem a Octavianem, stál Agrippa po přítelově boku. Věrnost Augustovi byla jednou z jeho nejceněnějších vlastností. Appianos, který je naším hlavním zdrojem pro politické dějiny občanské války, zmiňuje Agrippu několikrát. Největším jeho úspěchem bylo vítězství v bitvě u Actia, které znamenalo Antoniovu konečnou porážku. Je jen příznačné, že triumf na počest tohoto vítězství slavil Octavianus. Vztah mezi těmito mladými muži musel být založen především na vzájemné důvěře, a ačkoliv se princeps bez Agrippy nemohl obejít ani v politické ani vojenské sféře, byl to vždy on, kdo sklízel úspěchy. Agrippa mu obětoval svou práci, své jméno a nakonec, jak o tom bude ještě řeč, i své dva syny. Cassius Dio ovšem říká, že ačkoliv Augustus vládl sám, svá rozhodnutí vždy konzultoval s přáteli Agrippou a Maecenatem.¹⁰¹

Do císařské rodiny byl Agrippa začleněn sňatkem s jednou z dcer Augustovy sestry Octavie, Marcellou, roku 28 př. n. l.¹⁰². Rok po svatbě se dokonce přistěhoval do Augustovy rezidence na Palatinu. Nevíme, jaký měla Iulia vztah ke spolupracovníkovi svého otce. Jisté je jen, že ho znala velmi dobře. Byl to nakonec on, kdo organizoval a připravoval její svatbu

¹⁰¹ Cass. Dio 52,1.

¹⁰² Fantham 51.

s Marcellem. Jak již jsem výše zmínila, Agrippa byl jmenován Augustovým nástupcem, když ten ležel roku 23 př. n. l. na smrtelné posteli. Bezprostředně nato vznikl mezi Agrippou a prvním Iuliiným manželem konflikt, v jehož důsledku Agrippa opustil Řím. Není nám nic známo o pocitech, jaké v tomto konfliktu chovala k manželovu soupeři Iulia. Ve skutečnosti není ani přesně jasné, zda máme považovat Agrippův odjezd za dobrovolné vyhnanství, nebo dokonce zda vůbec konflikt s Marcellem byl důvodem k tomuto odjezdu.

Cassius Dio píše, že Augustus poslal Agrippu do Sýrie, aby zabránil otevřenému konfliktu obou mužů.¹⁰³ Suetonius také vidí spor s Marcellem jako důvod Agrippova odjezdu. Nejenže mluví doslova o „*nepatrnému podezření z ochlazení vztahu a přednosti dávané Marcellovi*“ jako o důvodech k Agrippově odjezdu.¹⁰⁴ V Tiberiově životopise dokonce uvádí, že Tiberius, když složil roku 6 př. n. l. všechny veřejné funkce a odjel do ústraní na ostrov Rhodos, že tak učinil „*po vzoru Marka Agrippy, který odešel do Mytiléné, jakmile byl přibrán Marcus Marcellus ke státním úkolům, aby se nezdálo, že mu v tom svou přítomností brání nebo činí výčitky.*“¹⁰⁵ Antičtí historici nepochybovali o tom, že šlo o dobrovolné vyhnanství. Jako potvrzení snad brali fakt, že Agrippa neměl žádnou oficiální funkci, kterou by v Mytiléné vykonával. Ale Agrippa jako Otcavianův kolega často jednal bez oficiálního pověření, to zaprvé. Zadruhé, není tak úplně pravda, že by neměl žádnou funkci. V Mytiléné byla námořní základna a už od občanské války nesl Agrippa titul *praefectus classis*, tedy velitel námořních sil.¹⁰⁶ Největším důkazem pro to, že nešlo o pouhé dobrovolné vyhnanství nebo život v ústraní, jsou ovšem události po Marcellově smrti. Augustus povolal Agrippu do Říma, protože ho potřeboval, a aby byla jeho pozice pevnější, oženil ho s ovdovělou Iulií. Kvůli tomu se musel Agrippa rozvést s principovou neteří Marcellou. O tom, že těžko mohlo jít v případě Agrippova pobytu na východě o život v politickém ústraní, svědčí Maecenatův výrok zaznamenaný Cassiem Dionem: „*Učinil jsi ho tak velkým, že z něj buď musíš udělat svého tchána nebo ho zabít.*“¹⁰⁷ Kdyby Agrippa přežíval

¹⁰³ Cass. Dio 53, 32.

¹⁰⁴ Suet. Aug. 66.

¹⁰⁵ „Quidam existimant, adultis iam Augusti liberis, loco et quasi possessione usurpati a se diu secundi gradus sponte cessisse exemplo M. Agrippae, qui M. Marcello ad munera publica admoto Mytilenas abierit, ne aut obstaré aut obtrectare praesens videretur.“ (Suet. Tib. 10).

¹⁰⁶ Fantham 47.

¹⁰⁷ Cass. Dio 54, 6.

několik let v dobrovolném exilu, těžko by měl takový výrok opodstatnění. Každopádně, Agrippa uposlechl volání přítele po návratu, rozvedl se s Marcellou a oženil se s Augustovou dcerou Iulií.

Až tento krok ho postavil téměř na principovu úroveň. Již bylo řečeno, že Iuliin manžel byl vždy tímto sňatkem označen za Augustova nástupce a vskutku od tohoto momentu Agrippa získává na moci, až je fakticky Augustovým spoluvládce.¹⁰⁸ Událost zaznamenaná Cassiem Dionem, kdy dochází ke spiknutí proti Augustovi a Agrippovi¹⁰⁹, je jasným znamením, že byli skutečné téměř kolegové.

Neznáme přesný rok svatby, ale musela se konat před rokem 20 př. n. l., protože toho roku se narodil první syn Iulie a Agrippy, Gaius.¹¹⁰ Kromě náročné práce na obnově pořádku ve státě a zvelebování města uvnitř Říma, byl Agrippa především vojevůdce. A tak bylo jejich manželství poznamenáno jeho častými odjezdy na vojenské výpravy k hranicím říše. V letech 20 až 19 př. n. l. pobýval v Galii. Roku 17 př. n. l. se vypravil do východních provincií, kde navštívil nejvýznamnější města, včetně Jeruzaléma. Poslední cestu z Itálie podstoupil roku 13 př. n. l. a to do Panonie; na této cestě onemocněl a zemřel.

Není jisté, kdy a kam Iulia svého manžela doprovázela. Netušíme, zda ho doprovázela do Galie. V období republiky nebylo zvykem, aby žena doprovázela svého manžela na vojenském tažení. Nemáme podloženu Iuliinu přítomnost v Galii žádným písemným ani hmotným pramenem a navíc šlo o čistě vojenskou operaci.¹¹¹ Dle mého názoru tedy zůstávala Iulia v tomto období sama v Římě. Mezi léty 19 př. n. l. a koncem roku 17 př.n.l., tedy před cestou na východ, strávili manželé nejdelší čas v Římě pospolu. Do tohoto období klademe narození mladšího ze synů, Lucia. Hned po jeho narození adoptoval Augustus oba syny, Gaia i Lucia, za své vlastní, jak píše Suetonius, „*předepsaným právním způsobem*.“¹¹² Adopce dětí nebyla v Římě zvykem. Adoptováni byli dospělí muži. Že je tato praxe neobvyklá si všímali už antičtí historici a i současníkům bylo jasné, že tato adopce znamená označení chlapců za

¹⁰⁸ Cass. Dio 54, 12.

¹⁰⁹ Cass. Dio 54, 15.

¹¹⁰ Fantham 57.

¹¹¹ Dio říká, že obyvatelé Galie byli sužováni útoky Germánů. (Cass. Dio 54, 11).

¹¹² „Gaium et Lucium adoptavit domi per assem et libram emptos a patre Agrippa tenerosque adhuc ad curam rei publicae.“ (Suet. Aug. 64).

principovy následníky.¹¹³ Zřejmě ještě před Luciem se narodila starší z Iuliiných dcer, jménem taktéž Iulia.¹¹⁴

V období po Agrippově návratu si můžeme představovat klidné a spořádané manželství, ale opět zůstáváme v oblasti představ a předpokladů. Roku 17 př. n. l. se konaly čtyřdenní oslavy nového věku – *ludi saeculares*¹¹⁵, a jak Augustus, tak Agrippa se připravovali k odjezdu na obhlídku západních a východních provincií. Augustus odjel do Galie, Agrippa zamířil nejprve do Řecka. Zda ho Iulia na cestě doprovázela, není jisté, ale pravděpodobné. Nešlo o vojenskou kampaň, ale o cestu po klidných provinciích. Iuliinu přítomnost nám nedosvědčují písemné, nýbrž hmotné prameny. Víme například, že Agrippa s Iulií navštívili město Thespieae, protože máme podstavce soch s jejich jmény, které zde musely být zhotoveny na počest jejich návštěvy.¹¹⁶ Dalším městem, které Iulia jistě spolu s Agrippou navštívila, byla Mytiléné, kde pobývali více než jednou. Protože šlo o významné kulturní středisko, které manželskému páru mohlo poskytnout slušné zázemí, a protože za rok narození mladší z Iuliiných dcer, Agrippiny, se přijímá rok 14 př. n. l., zřejmě právě tam se Agrippina narodila.¹¹⁷ Z Mytiléné se Agrippa vydal do Sýrie, která byla hlavním cílem jeho cesty. Je skoro jisté, že na této cestě ho Iulia doprovázela, protože ve městě Séstos byla zhotovena její socha (společně se sochou Agrippy).¹¹⁸ Zda Iulia doprovázela Agrippu na další cestě je nejisté. Podle nálezů mincí je však pravděpodobné, že na této cestě společně s Agrippou navštívila Pergamon a Efesos.¹¹⁹

Po návratu Agrippy a snad i Iulie z východní cesty spolu manželé příliš času nestrávili. Augustus obnovil Agrippovi jeho pravomoci na dalších pět let, ale hned vzápětí ho odeslal na další kampaň, tentokrát vojenskou, do Panonie.¹²⁰ Ještě než ale do provincie dojel, onemocněl a zůstal v Kampánii, kam za ním dojel Augustus, a kde také Iulin druhý manžel zemřel. Až poté se v Římě narodil poslední ze synů z tohoto manželství, Agrippa Postumus.

¹¹³ Cass. Dio 54, 18.

¹¹⁴ Jasper Burns i Elaine Fantham se (především na základě nám známého věku ke dni sňatku a pravděpodobnosti dané biologickými okolnostmi) shodují na datu 19 př. n. l.
108 Burns 41.

¹¹⁵ Cass. Dio 54, 18.

¹¹⁶ Fantham 63

¹¹⁷ Burns 41.

¹¹⁸ Fantham 63.

¹¹⁹ Fantham 67.

¹²⁰ Cass. Dio 54, 28.

Tolik k popisu událostí, které spolu Iulia a její o mnoho starší manžel zažili. Prameny jsou chudé a opět nám neříkají nic o jejich vzájemném vztahu. Abychom o něm mohli alespoň spekulovat, musíme se nyní zaměřit na to, co nám prameny říkají o Agrippově charakteru. Již z dříve popsaného víme o jeho nesmírných vojenských i organizačních schopnostech. Oplýval věností přáteli, to je nepochybné. Ale moc korumpuje, a jestliže Agrippa vždy zůstával ve stínu jen o málo staršího a mnohem mocnějšího přítele, svědčí to i o nedostatku ambicí nebo přinejmenším o jejich držení ve zdravé míře. Každopádně byl pro principa nenahraditelný. Dle Seneky Augustus zvolal, když byl nucen Iulii poslat do vyhnanství: „*Nic takového by se mi nestalo, kdyby byl naživu Agrippa nebo Maecenas.*“ A Seneca jedním dechem dodává: „*Tak těžké je pro člověka, který měl tisíce lidí, nahradit pouhé dva!*“¹²¹ Jediný zdroj, který nám říká něco o Agrippově povaze, je Cassius Dio.¹²² Zdůrazňuje vznešenost Agrippova charakteru v kontrastu s podřízenou pozicí vůči Augustovi, ve které zůstával.

Z tohoto popisu těžko můžeme vyvodit, jaký spolu manželé měli vztah. Jistě byl harmoničtější než její vztah s Tiberiem, který nám prameny barvitě popisují.¹²³ Nevíme o žádných konfliktech, které by byly natolik výrazné, aby stály za zaznamenání pro historiky prahnoucí po pikantnostech, jako Suetonius nebo Cassius Dio. Každopádně manželství Agrippy a Iulie splnilo účel, který splnit mělo. A to nejen v ohledu, že Augustus získal konečně mužského dědice. Bylo ideálem manželství, bohaté na potomky. Po Agrippově smrti byla Iulia vdovou s pěti dětmi a bez výhrad si zaslouhovala plnoprávné postavení dle *ius trium liberorum*. Postavení čistě teoretické, protože o dalším osudu jejím i jejích dětí opět rozhodl Augustus dle politické konstelace, a zadal ji tak do třetího, posledního manželství.

¹²¹ Sen. Benef. 6, 32.

¹²² Cass. Dio 54, 29.

¹²³ Např. Suet. Tib. 7, Tac. Ann. 1, 4

4.4 Sňatek s Tiberiem

Postava císaře Tiberia je v populární kultuře i odborné historické literatuře dobře známa. Manželství Claudia Tiberia Nerona, tehdy ještě zdaleka ne císaře, s Iulií a jeho okolnosti jsou v pramenech popsány mnohem podrobněji než zbylé pasáže z Iuliina života. Důvodů je několik. Zaprvé, Tiberius byl v budoucnu vládcem Říma a jako takovému se mu na stranách letopisů dostalo logicky víc místa. Zadruhé, bylo to právě toto manželství, které skončilo tragicky, a to Iuliiným vyhnáním na ostrov Pandateria. Je proto záhodno prozkoumat důkladněji, co nám prameny sdělují o charakteru Iuliina posledního manžela. Musíme se mu věnovat i proto, že na rozdíl od Marcella a Agrippy, o nichž jsou zprávy víceméně jednostranně kladné, obraz Tiberia je v obrazu římských císařů jedním z nejrozporuplnějších.

Všichni starověcí historici, kteří se Tiberiem zabývali, se shodují na tom, že jeho chování bylo diametrálně odlišné v době před a po nástupu k moci. Ač zdůrazňují (s výjimkou Velleia Patercula) paranoidní chování, nenávisť k příbuzným a zvrácené choutky, které projevoval jako císař, nikdo (dokonce ani Tacitus) neumenšuje jeho zásluhy o stát a nezmiňuje nic nemravného, abnormálního nebo nemístného na Tiberiově chování za Augustovy vlády. Cassius Dio přímo říká, že změna v Tiberiova chování přišla se smrtí synovce Germanika,¹²⁴ tedy několik let po nástupu k vládě. Zajímavá je Senekova zmínka o tom, jak Tiberius odhodil za hlavu starý život při nástupu na trůn.¹²⁵ Ovšem už v této Senecově pasáži můžeme nalézt zdroj takového obratu v chování, který vidíme zřetelněji v jiných pramenech. „*Každého starého přítele pokládal za špeha.*“¹²⁶ Ve všech nepěkných činech, ze kterých je Tiberius prameny nařčen, lze nalézt stín až chorobné podezřívavosti, která se u něj s pokročilejším věkem a s nástupem k moci zvyšovala.¹²⁷ Tacitus nehledá zdroj pro obrat v Tiberiově chování. Je k němu kritický od začátku do konce, a proto už v úvodu mluví „*o náznacích krutosti*“, které ač potlačovány, se stále draly na

¹²⁴ Cass. Dio 57, 13.

¹²⁵ Sen. Benef. 5, 25 „Nepamatuji se, čím jsem byl“... a na jiném místě: „On odmítal znát se k přátelům a vrstevníkům a chtěl, aby se okolí dívalo jen na jeho současné postavení...“

¹²⁶ Sen. Benef. tamtéž.

¹²⁷ Ačkoliv jisté známky paranoidního chování můžeme vidět spíš v pozadí Tiberiova jednání při čtení jeho životopisů a výčtu skutků, alespoň jeden příklad je nutno uvést. Explicitně se vyjádřil Cass. Dio (57, 3), když napsal, že Tiberius „podezíral“ legie v Panonii a Germánii, protože se „bál Germanika“.

povrch.¹²⁸ Tak vzácná shoda svědčí o tom, že u Tiberia skutečně došlo ke změně v chování v určitý okamžik jeho vlády. Ať už ovšem měl tento obrat jakoukoliv příčinu, náš příliš nezajímá. Pro vystopování vztahu k Iulii je pro nás důležitá povaha Tiberia jakožto nevlastního (ještě ani ne adoptovaného) Augustova syna.

Tiberius měl dobré vzdělání. Velleius Paterculus říká, že byl „*vychován ve vědách u nejlepších vzdělavců*“¹²⁹ Suetonius uvádí výbornou znalost „*obou jazyků*“ (míněna latina a řečtina).¹³⁰ Suetonius říká, že Tiberius byl zamklý.¹³¹ Na tom, že nebyl dobrý řečník se prameny celkem shodují.¹³² Všichni uvádějí jeho „*vychytralosti*“. Tiberius nikdy nedával najevo své pocity, lidé si před ním nebyli do poslední chvíle jisti jeho úsudkem. Ať už tuto vlastnost uvádí prameny jako výslovně negativní (Suetonius, Tacitus) nebo jako pouhý povahový rys, kterého si byl sám císař vědom (Cassius Dio), domluva s Tiberiem asi nebyla jednoduchá. V kontrastu s otevřeností, jakou si hlavně z Macrobiových historek představujeme u Iulie, muselo působit jejich soužití značně disharmonicky. Zda byl Tiberius republikán a vládu odmítal z upřímných pohnutek (Velleius Paterculus) nebo šlo v jeho případě o neupřímnost hraničící s pokrytectvím (Tacitus), není pro manželství dvou císařských dětí stěžejní informace. Více o vztahu mezi Iulií a Tiberiem nám napoví zprávy o životním stylu, jaký oba vedli. Iulia byla známa pro rozmařilost, prostopášnosti a přílišnou náchylnost k různým požitkům. Tiberius (pokud nebereme v potaz zprávy o zvrácenosti mravů z pozdějšího období jeho života, především z pobytu na Capri) byl umírněným člověkem. I když vynecháme oslavné ódy pění Velleiem Paterculem¹³³, i jiní autoři mluví o umírněném životním stylu, který nejenže sám vedl, ale nutil k němu i ostatní.¹³⁴ I jako císař vydával zákony proti nemravnosti nebo upravoval ty, které vydal Augustus.¹³⁵ Pokud ovšem vezmeme v úvahu změnu v povaze, kterou prodělal císař po svém odjezdu na ostrov Capri, i tato

¹²⁸ „multaque indicia saevitiae, quamquam premantur, erumpere.“ (Tac. Ann. 1,4).

¹²⁹ „optimist studiis maximoque ingenio instructissimus“ (Vell. 2, 94).

¹³⁰ Suet. Tib., 70.

¹³¹ Suet. Tib. 68.

¹³² Jedinou výjimku představuje Aurelius Victor, který Tiberia označuje za „*proslaveného svou výmluvností*“ („Eloquio clarior“ Aur. Vic. 2) Ale Aurelius Victor je autor velmi pozdní a jeho životopisy císařů jsou velmi stručné, takže snadno mohlo dojít ke zkreslení informací.

¹³³ Tento autor je pro nekritický obdiv k Tiberiovi pro účely studie jeho charakteru prakticky nepoužitelný.

¹³⁴ Cass. Dio 57, 13; Suet. Tib. 27, 46.

¹³⁵ Suet. Tib. 35.

zdůrazňovaná skromnost až prudernost se jeví hned v novém světle. Spíš jako přehnaný odpor k něčemu nesmírně přitažlivému. Ať tak či onak, otázka umírněnosti nebo rozmařilosti, prudernosti nebo prostopášnosti, mohla tvořit třetí plochu ve vztahu mezi dvěma manžely, ve vztahu, který jak víme dobře z následujících událostí, nedopadl dobře.

K tomu, abychom věděli, že Tiberius a Iulia netvořili idylický pár, nepotřebujeme ani přílišně zkoumat oba charaktery. Prameny o jejich vztahu mluví otevřeně. Nejprve si ale projdeme historická fakta, která se k jejich společnému životu váží. Iulia a Tiberius se vzali roku 12 př. n. l.¹³⁶ Ona byla vdovou a matkou pěti dětí, kdežto Tiberius byl tou dobou ženatý s Vipsanií Agrippinou, dcerou Marka Agrippy. Ironií osudu (nebo spíš Augusta) se stalo, že Tiberius se pro sňatek s Iulií musel rozvést s její nevlastní dcerou. Nebyl to krok jednoduchý. Manželství s Vipsanií bylo podle všeho šťastné a měli spolu syna, Drusa. Taková skutečnost ovšem v kalkulacích politika nesměla mít žádné místo, a tak byl Tiberius k rozvodu donucen. Možná chápal nutnost tohoto kroku pro svou politickou kariéru. Iuliin manžel byl vždy určen za následníka, ale Suetonius nám barvitě líčí, jak těžce nesl Tiberius rozluku s první ženou. A nesl to tak těžce a tak očividně, že Augustus musel jakékoliv setkání s Vipsanií svému novému zeti zakázat.¹³⁷

Prvním a stěžejním úkolem, který Tiberius od svého novopečeného tchána dostal, bylo zajištění situace v Panonii. V zemi, do které cestoval Agrippa, než zemřel. I v tomto bodě převzal Tiberius Agrippovu roli.¹³⁸ Při dalším popisu událostí se musíme spoléhat především na Cassia Diona. Tiberius každopádně v Panonii dosáhl vítězství, za která mu senát povolil slavit triumf. Není bez zajímavosti, že Augustus oslavu triumfu nepovolil. Velleius Paterculus tvrdí¹³⁹, že Tiberius sám se svou vrozenou skromností nechtěl slavit triumf, aby nepřevyšoval svého tchána, Cassius Dio nás nechává události bez vysvětlení.

Další válka, kterou Tiberius vedl, byla v Dalmácii. Po návratu do Říma z této cesty už triumf oslavil a při té příležitosti jeho manželka Iulia a matka Livia předsedaly slavnostem pro římské ženy k poctění jeho návratu. Víme jistě, že Iulia Tiberia minimálně na jedné válečné výpravě doprovázela. Jejich syn se

¹³⁶ Fantham 79.

¹³⁷ Suet. Tib. 7.

¹³⁸ Vell. 2, 96.

¹³⁹ Vell. 2, 122.

totiž narodil v Aquilei.¹⁴⁰ Aquileia byla posledním významným městem v oblasti Jaderského moře, pravděpodobně se tedy tento syn narodil během Tiberiovy kampaně v Dalmácii. Pokud přineslo dítě do křehkého manželského svazku nějaké štěstí, nemělo dlouhého trvání. Zřejmě již roku 9 př. n. l. totiž synek zemřel¹⁴¹. Toho roku zemřel i Tiberiův bratr Drusus. Smrt bratra byla pro Tiberia těžkou ranou.¹⁴² Sám odcestoval do Germánie, když se o bratrově zranění a nemoci dozvěděl, seděl u jeho smrtelné postele a spolu s legiemi vezl jeho tělo do Říma, kde se konal velký pohřeb.¹⁴³ Poté pobýval Tiberius v Římě a byly mu udíleny hodnosti a pravomoci jako Augustovu nástupci a spoluvládci.¹⁴⁴ Manželství s Iulií již ovšem tou dobou bylo daleko vzájemné lásky a harmonie. Roku 7 př. n. l. náhle Tiberius složil veškeré své úřady a odebral se jako soukromý občan na ostrov Rhodos. Důvodů pro toto jednání je uváděno hned několik. Buď se cítil uražen tím, jak Augustus protěžoval své sotva zletilé vnuky, Iuliiny syny Gaia a Lucia, kteří byli velmi milováni lidem. Veřejnost totiž Augusta v jejich jmenování do veřejných funkcí podporovala.¹⁴⁵ Tiberiův odchod mohl být i dobrovolným zřeknutím se funkcí svědčícím o jeho republikánském smýšlení (i později se zdráhal přijímat tituly a funkce, dokud nutně nemusel), možná opravdu nechtěl nevlastním synům v kariéře překážet.¹⁴⁶ Neshody s manželkou, se kterou se nemohl v žádném případě rozvést, také k tomuto rozhodnutí přispěly.¹⁴⁷ Všechny faktory a ještě další, historikům z pramenů neznámé, se pravděpodobně sloučily dohromady, ale je jisté, že spolu s Iulií nežili šťastně po tři roku od jeho návratu do Říma po bratrově smrti. Iulia ho na Rhodos nedoprovázela a zaujala postavení svobodné ženy. Každopádně, s odjezdem na Rhodos Tiberius mizí z Iuliina života. Nešlo o rozvod, ten byl s dcerou principa nepřipustný, ale každopádně Tiberiův odjezd ukončil jejich manželství.

¹⁴⁰ Suet. Tib- 7.

¹⁴¹ Tyto dvě ztráty jsou uváděny současně jako dvě události, které zapříčinily rozpad manželství (Suet. Tib. 7) a proto se běžně odvozuje, že musely přijít v blízkém sledu.

¹⁴² Pokud nebereme v úvahu Suetoniovu poznámku (kterou na jiném místě sám vyvrací), že Tiberius bratra nenáviděl (Suet. Tib. 50) stejně jako ostatní členy rodiny, je mezi historiky shoda v tom, že Drusus pro Tiberia hodně znamenal a jeho ztráta ho zasáhla. (Sen. Pol. 15, Suet. Tib.7).

¹⁴³ Cass. Dio 55,2.

¹⁴⁴ Vell. 2, 99.

¹⁴⁵ Cass. Dio 55, 9.

¹⁴⁶ Vell. 2, 99.

¹⁴⁷ Suet. Tib. 10.

I z dochovaného popisu událostí je jasné, že manželství Iulie a Tiberia bylo špatným tahem, že manželé nežili ve vzájemné shodě a i malý počet dětí (jeden syn) nesvědčí o harmonickém soužití. Nešlo pouze o rozdílnost povah obou lidí. Iulia přinesla do manželství pět dětí, z toho dva synové byli už dávno předtím Augustem vyvoleni za nástupce. Jestliže Tiberius byl alespoň trochu ambiciózní, (a my víme, že byl, když byl odmalička vychováván k vládě¹⁴⁸), musel své nevlastní syny vnímat jako konkurenci. Sám byl v nezáviděníhodné situaci. Augustus ho oženil se svou dcerou, čímž z něj udělal spoluvládce, ale zároveň byl vládcem Říma pouze dočasně, adopcí Gaia a Lucia za syny, dal Augustus jasně najevo, že jeden z chlapců bude vládnout po něm, nikoliv jeho tchán Tiberius. Ten byl pouze dočasné „správcem“, než budou jeho nevlastní synové schopni vládnout. Uražen a popuzen takovou situací by jistě byl i muž menších ambicí. Tiberius navíc měl vlastního syna, se kterým Augustus v následnictví vůbec nepočítal. A co víc, Tiberiův syn Drusus pocházel ze šťastného manželství s Vipsanií. Vipsanii byl Tiberius velice oddán a i tento fakt musel přispět k negativním pocitům, které si do nového svazku přinesl. Suetonius navíc tvrdí¹⁴⁹, že Iulia „*prahla po Tiberiovi*“ už za svého manželství s Agrippou“ a že Tiberius „*neschvaloval jejich mravů*“. To může být i narážka na rozdíl v povaze, který jsme již zmínili v úvodu této kapitoly. Nicméně oba lidé jistě chápali, jakou má pro ně a pro budoucnost sňatek důležitost. Pokud měl Tiberius být Augustovým spoluvládcem, musel být Iuliiným manželem, neexistovala výjimka z tohoto pravidla. Tiberius nebyl jeho pokrevním synem, potřeboval, aby mu Iulia propůjčila oprávnění k vládě vedle Augusta. Jestli Iulia vnímala, že ji Tiberius jako manželku potřebuje, není jisté. Tacitus a Plinius ovšem shodně tvrdí, že Iulia nebrala Tiberia jako rovnocenného partnera a že jím opovrhovala¹⁵⁰. Sama byla z rodu Iuliů, rodu, ze kterého pocházel božský Iulius Caesar. Ovšem Tiberiův původ nebyl o nic méně slavný a rozhodně neslyšíme nic o tom, že by Iulia opovrhovala svým předchozím manželem, jehož původ byl ve srovnání s Tiberiem lidový. Nešlo tedy o původ. Snad o vědomí vlastní výjimečnosti nebo se zde projevuje pouhá snaha starověkých historiků

¹⁴⁸ Tac. Ann. 1,4.

¹⁴⁹ „ut quam sensisset sui quoque sub priore marito appetentem, quod sane etiam vulgo existimabatur“ (Suet. Tib. 7).

¹⁵⁰ Tac. Ann. 1,53.

jednou větou vyjádřit příčinu i podstatu nepříliš harmonického vztahu mezi dvěma lidmi.

Problémy ovšem nepřišly hned. Oba se snažili a žili zprvu „*ve vzájemné náklonnosti*“¹⁵¹, ale musel to být svazek křehký, protože od Drusovy smrti už po náklonnosti mnoho nezbylo. Cassius Dio a Suetonius tvrdí, že neshody s Iulií byly důvodem k Tiberiovu odjezdu na Rhodos. To samo o sobě je dostatečným důkazem k tomu, abychom mohli tvrdit, že jejich manželství nebylo šťastné.

Rozvodu se Tiberius dočkal až mnohem později. Když byla Iulia vyhnána na ostrov Pandateria, byl jí jeho jménem doručen (od Augusta) rozvodový lístek. Přece se ale ozval, aby se své manželky zastal.¹⁵² Mohlo jít jen o společenskou povinnost, o snahu nabýt v Augustových očích znovu lepšího jména teď, když jeho důvod k pobytu na Rhodu pominul. Nebo mohla být prosba míněna upřímně, ačkoliv sotva mohla mít u Augusta nějakou váhu teď, když byl jeho bývalý tchán v nemilosti pro svůj kvapný odjezd. Zajímavá je jiná zpráva z pera Cassia Diona, která tvrdí, že Augustus adoptoval Tiberia a obnovil jeho pravomoci částečně jako na odpověď na Iuliiny prosby.¹⁵³ Když pomineme fakt, že těžko popřál Augustus zapuzené dceři sluchu, má tato zmínka v kombinaci se zprávou o Tiberiově přímlově za Iulii jiný význam. Jako by oba manželé chovali jistou náklonnost jeden k druhému, ale pouze ve chvíli, kdy jsou od sebe na míle daleko. Náklonnost nebo pocit viny. Ovšem bez výsledků. Tiberiova prosba o zmírnění Iuliina trestu neměla na Augusta vliv a Tiberius musel být po smrti Gaia a Lucia Augustovým následníkem, protože ten neměl jinou volbu a nepotřeboval Iulii k tomu, aby si toto uvědomil. Pokud už navíc přikládáme váhu tak drobným poznámkám, nesmíme zapomenout ani na Suetoniův názor, že Tiberius Iulii ztěžoval vyhnanství, jak mohl, hned po svém nástupu k moci.¹⁵⁴ Cassius Dio dovádí tuto teorii ještě dál a tvrdí, že ji po svém nástupu císař umoril hladem.¹⁵⁵

Zda bylo Iuliino manželství s Tiberiem osudové, jak jej nazývá ve svém životopise Augustovy dcery Elaine Fantham, těžko soudit. Mezi Tiberiovým odjezdem a Iuliiným odvedením do vyhnanství uplynula dlouhá doba.

¹⁵¹ „Cum Iulia primo concorditer et amore mutuo vixit“ (Suet. Tib. 7).

¹⁵² Suet. Tib. 11.

¹⁵³ Cass. Dio 55, 13.

¹⁵⁴ Suet. Tib. 50.

¹⁵⁵ Cass. Dio 57,1.8.

Manželství s Tiberiem nemuselo mít na její další chování žádný vliv, ale také by mu mohlo zabránit, kdyby prospívalo nebo kdyby vůbec fungovalo.

4.5. Exil na ostrově Pandateria

O Iuliině životě víme z pramenů velmi málo. O jejím charakteru a vztahu k jiným členům císařského domu nebo o osobních názorech víme ještě méně. Máme však mnoho informací o tom, co její veřejný život prakticky ukončilo. Každý historik, a ten starověký především, pokud má vyložit, kdo byla dcera prvního římského císaře, řekne něco podobného: „Byla třikrát provdána, měla pět dětí a nakonec byla Augustem poslána pro nemravné chování do vyhnanství na malý ostrov Pandateria.“ Poslední informace je to nejdůležitější, čím se prameny ve spojitosti s Iulií zabývají. Seneca i Plinius například o Augustově dceři mluví pouze v souvislosti s touto událostí. A ti ostatní až na jejím základě usuzují o Iuliině charakteru a ve světle této události posuzují vše, co jí předcházelo. Téma Iuliina vyhnanství a skandálního chování, které k němu vedlo, bylo očividně ve starověku velmi oblíbené a také velmi známé.¹⁵⁶ Na tom není nic zvláštního, skandály všeho druhu byly společností ve všech dobách oblíbeny. Co se však skutečně roku 2 n. l. odehrálo?

Tacitova charakteristika Iulie je typickým příkladem výše řečeného: *„Tohoto roku zemřela Iulia, kterou byl nucen její otec pro prostopášnost poslat do vyhnanství nejprve na ostrov Pandateria a později do města Rhegium na sicilském pobřeží.“*¹⁵⁷ Typický příklad, kdy se charakteristika celého života zkrátí na jednu větu a v případě Iulie je to právě tato věta. Jiní historici nám naštěstí říkají víc. Iulia tou dobou dávno žila jako vdova. Tiberius opustil Řím před devíti lety, rozvod nepřipadal v úvahu. Zaprvé proto, že i ve vyhnanství byl Tiberius stále potenciálním následníkem trůnu a za druhé proto, že Augustus nestál o to, aby Iulia byla znovu svobodná. Svobodná by zůstat nemohla. To bylo proti jeho vlastní koncepci rodiny a zákonodárství, musela by se po rozvodu znovu provdat. A každý manžel principovy dcery se stával potenciálním Augustovým nástupcem a mohl aspirovat na vyšší funkce ve státě. A o nikoho takového Augustus vedle sebe nestál. Jeho nástupci byli Iuliini synové, které už dlouho sám vychovával a kteří funkce ve státě získávali, z dospělých mužů připadal v úvahu snad jen Tiberius. Dále zde byl Germanicus,

¹⁵⁶ Jestliže je Seneca zmiňuje ve svých dopisech, které psal různým přátelům pro útěchu, jistě počítá s tím, že budou vědět, o čem mluví. I to je důkaz, jak známá tato událost tehdejší společnosti byla.

¹⁵⁷ „Eodem anno Iulia supremum diem obiit, ob impudicitiam olim a patre Augusto Pandateria insula, mox oppido Reginatorum, qui Siculum fretum accolunt, causa.“ (Tac. Ann. 1,53).

syn Tiberiova bratra Drusa, zaslíbený Iuliině dceři Agrippině. Mužských aspirantů na vládu nad Římem bylo najednou dost a nikdo z nich nepotřeboval nebo ani nemohl být provdán za principovu dceru. Jakýkoliv manžel z prostředí „mimo císařskou rodinu“ by práva Augustových vnuků předurčených k vládě jenom ohrožoval a to bylo to poslední, co princeps tak dlouho řešící nástupnický problém potřeboval. Iulia se tedy nesměla znovu provdat a stejně tak nesměla zůstat svobodná. Zprvée, by to bylo proti Augustovu vlastnímu zákonu a zadruhé by její ruka, volná k novému sňatku, byla příliš velkým lákadlem pro ambiciózní mladé muže. Rozvést se tedy nemohla. Tiberius na návrat do Říma možná pomýšlel, ale Augustus se ho nechystal povolit. Iulia tedy žila po devět let sama. Vzhledem k následujícím událostem bylo vždy bráno za samozřejmé, že po oněch devět let nežila spořádaný život vdané paní. Byla přeci jen císařskou dcerou a z toho plynoucích výhod plně využívala.¹⁵⁸ Její otec byl dobře informován o dění v Římě. Jestliže jeho dcera měla milence a holdovala alkoholu, jak se uvádí, musel o tom vědět. Ale dokud bylo Iuliino chování v únosné míře, nic neřešil a na veřejnosti dělal, že o ničem neví. Jedné noci ovšem očividně Iulia překročila míru. Při noční zábavě se značně opilá s několika společníky zastavila na Foru Romanu a na řečnické tribuně přijímala milence ve velkém počtu. Nešlo samozřejmě o záležitost jedné noci a jedné pitky. Když skandál vešel ve známost a Augustus před ním musel přestat zavírat oči, vyšlo najevo, že noční pitky byly pořádány téměř pravidelně na pravidelném místě a to u sochy boha Marsya.¹⁵⁹

Augustus reagoval rázně. Bylo by pochopitelné, že tak pikantní skandál uvnitř vlastní rodiny bude chtít mravokárný císař zatajit, Augustus ho naopak zveřejnil. Nedokázal ovšem ani podat osobně zprávu senátu, buď pro pocit hanby nebo pro zármutek, který mu ta událost způsobila. Uzavřel se do sebe a uvažoval, jak dceru potrestat. Snad ji dokonce chtěl dát za její prohřešky zabít. Jedna z Iuliiných společnic, propuštěnkyně Foibé, vstoupila do dějin tím, že nedokázala snést hanbu, jaká na ni po prozrazení skandálu padla, a spáchala sebevraždu. Augustus prý prohlásil, že by byl radši otcem Foibé než Iulie.¹⁶⁰ Jistě, Iuliina sebevražda by mu ušetřila mnoho starostí. Tak se ovšem nestalo a muselo dojít k jinému trestu pro ni i pro ty, kteří se cizoložstvím provinili s ní.

¹⁵⁸ Vcll. 2, 100; Sen. Benef- 6, 32

¹⁵⁹ Sen. Benef. 6, 32

¹⁶⁰ Suct. Aug. 65.

Iulia byla poslána na skalnatý ostrov Pandateria, u pobřeží Kampánie. Nešlo jen o vyhnanství, ale i jakési vězení na ostrově. Otec jí zakázal víno, vybraná jídla a jiný luxus. Nesměla přijímat návštěvy, které by sám neschválil. Po pěti letech jí dovolil vrátit se na pevninu, do městečka Rhegium na sicilském pobřeží a podmínky jejího exilu trochu zmírnil. Iulia musela být mezi lidem velice populární, protože ti žádali, aby se nad ni otec smíloval a povolal ji zpátky. Ten byl ovšem neoblomný.¹⁶¹ Jen, co nastoupil k vládě Tiberius, tedy po sedmi letech pobytu v Rhegiu, Iuliin život se znovu změnil k horšímu. Nový císař jí zakázal vycházet z domu, úplně omezil návštěvy a obral ji i o ten soukromý majetek, který jí Augustus nechal.¹⁶² Cassius Dio dodává ještě ne úplně pravděpodobnou poznámku (Tacitus by se o tom jistě nezapomněl zmínit), že Tiberius Iulii umožil hladem.¹⁶³ Ostatně rok Tiberiova nástupu k vládě byl i rokem Iuliiny smrti. Tedy rok 14 n. l. Možná i to vedlo Cassia Diona k této domněnce.

Vyhnanství bylo běžným trestem pro cizoložnice. Její „spolupachatelé“ ovšem museli být také potrestáni. Byli potrestáni podle práva a nepřihlíželo se na to, či dcera byla žena, s níž se cizoložství dopustili. Byli posláni do vyhnanství. Jestli můžeme věřit již dříve uvedeným zprávám, musel by tento seznam obsahovat mnohem více jmen, prameny jistě zaznamenávají jen ta nevýznačnější: Quintus Crispinus, Appius Claudius, Sempronius Gracchus, Scipio.¹⁶⁴ Podle jmen na seznamu jsou tito muži šlechtici ze starých rodin, jsou to význačná jména. Ale kromě toho, že šlo o starou patricijskou vrstvu, o nich nemůžeme říci nic určitého. Nikdo z nich nezastával vysoké funkce ve státě¹⁶⁵ a nebyť Iuliina skandálu byli by úplně neznámí budoucím generacím. Sempronius Gracchus prý byl Iuliiným milencem ještě, když byla manželkou Marka Agrippy. Jediný, kdo se o tom zmiňuje, je ovšem Tacitus, ovšem náznaky toho, že Iulia ani Agrippovi nebyla zcela věrná, nalezneme jinde.¹⁶⁶ Těžko říci, zda jde o „logickou úvahu“ vycházející z pozdějších událostí nebo zda můžeme Tacitovu výroku přikládat důležitost. Tiberius Gracchca totiž poslal do

¹⁶¹ Suet. Aug. 65.

¹⁶² Suet. Tib. 50.

¹⁶³ Cass. Dio: 57, 18.

¹⁶⁴ Vell. 2, 100.

¹⁶⁵ Až na jednoho, který byl tribunem a jako takový byl souzen a trestán, až po skončení výkonu funkce (po kterou byl tribun lidu nedotknutelný), ale nevíme, který z jmenovaných mužů to byl. (Cass. Dio 55,10).

¹⁶⁶ Macr. Sat. 2, 5

vyhnanství do Afriky, protože věřil, že jako milenec Iulie ji proti němu ponoukal a byl autorem dopisu, ve kterém si Iulia na Tiberia stěžovala otci.¹⁶⁷ Každopádně je Gracchus jediný dále zmiňovaný z tohoto seznamu. Téměř jediný.

Nejdůležitějším jménem mezi Iuliinými milenci byl Iulus Antonius. Iulus byl synem Marka Antonia z prvního manželství s Fulvií. Byl vlastně jediným dítětem z tohoto manželství, které svého otce přežilo. Starší syn Lucius společně s matkou vedl válku proti Octavianovi a byl poražen. Augustus se svému poraženému protivníkovi nemstil na dětech. Naopak nechal Iula vychovávat ve svém domě.¹⁶⁸ Iulus se nikdy nedostal k politickým funkcím. Dávalo to logiku. Jeho jméno byl stále živé. Občanská válka, ve které příznivci Antonia a příznivci Octaviana stáli proti sobě, byla stále v myslích lidí. Nikdo netoužil oživovat vzpomínku na padlého triumvira prosazováním syna, který nesl jeho jméno. Nicméně Iulovi se dostalo dobrého vychování, života hodného člena císařského domu a sňatku uvnitř císařské rodiny. Když se Agrippa rozvedl s Augustovou neteří Marcellou, aby si mohl vzít Iulii, byla tato Marcella provdána za Iula Antonia. Jejich manželství trvalo i v době, kdy byl obviněn z cizoložství s Iulií. Jeho jméno na seznamu bylo mnohem nebezpečnější. Navíc Iulus vděčil Augustově milosrdenství za hodně. Bylo jasné, že zacházení s ním bude jiné než s ostatními. Prameny se ovšem neshodují na tom, jak vlastně skončil. Cassius Dio tvrdí, že byl popraven za úklady proti monarchii.¹⁶⁹ Tato zmínka nedává logiku, protože žádný z pramenů (na rozdíl od novověkých historiků) Iulii, s jejíž prohrškem je ten Antoniův spojován, z úkladů proti monarchii nespojuje. Že Augustus dal zabít Iula, naznačuje i Tacitus¹⁷⁰, ale tato zmínka je natolik vágní a neurčitá, že nám příliš jistoty nedodává. Velleius Paterculus nás ujišťuje, že Iulus spáchal sebevraždu, protože nesnesl hanbu, jakou přinesl na císařskou rodinu.¹⁷¹ Velleius Paterculus byl současníkem Augusta, osobně se účastnil vojenské kampaně s Iuliiným nejstarším synem Gaiem. Tacitus i Cassius Dio psali později, je tedy možné věřit spíše Velleiovi Paterculovi, že Antonius spáchal sebevraždu. Velleius Paterculus nás navíc ujišťuje, že cizoložníci byli

¹⁶⁷ Tac. Ann. 1, 53.

¹⁶⁸ Stejnou milost prokázal například i dětem z manželství Antonia s egyptskou královnou Kleopatrou.

¹⁶⁹ Cass. Dio 55, 10.

¹⁷⁰ „pacem sine dubio post haec, verum cruentam: Lollianas Varianasque clades, interfectos Romae Varrones, Egnatios, Iullos.“ (Tac. Ann. 1, 10).

¹⁷¹ „Tum Iullus Antonius, singulare exemplum clementiae Caesaris, violator eiusdomus, ipse sceleris a se commissi ultor fuit“ (Vell. 2, 100, 4).

potrestání podle platného práva¹⁷², což v případě, že byli oni i Iulia vyhnáni na ostrovy a Iulus Antonius si vzal život dobrovolně, platí.

Tím tedy končí Iuliino vystupování v římské společnosti a objasnili jsme už i její smrt. Jakou roli v ní hrál Tiberius, nemůžeme určit. Tacitus má totiž ve zvyku přikládat vinu na spoustě událostech osobám, které z nějakého důvodu nemá rád (jsou jimi většinou Livia a Tiberius). Že ovšem Tiberius Iulii rozhodně ve vyhnanství nijak nepomohl, to je fakt, o kterém nelze pochybovat. Jestli tedy Iulia doufala v jakékoliv zlepšení své pozice se smrtí svého otce a nástupem svého manžela,¹⁷³ její naděje byly zklamány. Ještě téhož roku zemřela.

Nemůžeme nezmínit mnohé teorie, které se v historické vědě objevily o motivaci Augustovy „přemrštěné“ reakce na dceřino chování.¹⁷⁴ Bylo řečeno, že jeho reakce byla příliš přísná, než aby šlo o obyčejné cizoložství. Dále bylo zmiňováno, že seznam význačných jmen „cizoložníků“ a poznámka Cassia Diona, že Iulus Antonius byl popraven za úklady proti monarchii, dokazuje, že muselo jít o politické spiknutí. Ale jak už bylo řečeno, Iulova poprava zdaleka není jistá a význačná jména byla to jediné, čím se mladí muži ze seznamu mohli na politické scéně chlubit. Všechny tyto teorie navíc operují s předpokladem, že prameny jsou nespolehlivé a nelze jim věřit. Ano, v něčem jsou nespolehlivé, jak ukázala třeba analýza Tiberiovy role v Iuliině smrti. Ale v tomto případě je shoda mezi autory (v jiných případech tak vzácná!) tak jednoznačná, že nemůžeme jejich závěr odložit jen proto, že se nám třeba nelíbí.

Byla opravdu Augustova reakce přehnaná? Vyhnaní na osamělý ostrov nám sice může znít krutě, ale *relegatio* byl zákonem (Augustovým zákonem) daný trest pro odsouzenou cizoložnici. Kruté se mohou zdát podmínky, které sám princeps pro exil své dcery vytvořil. Žádné víno, žádný přepych a žádné návštěvy bez jeho svolení. Pravdou ovšem je, že tato nařízení po pěti letech zmírnil a nechal Iulii vyplácet rentu z jejího majetku (kterou Tiberius po nástupu

¹⁷² „--- quas in cuiuslibet uxore violata poenas pendisset tendere, cum Caesaris Viliam et Neronis violassent coniugen.“ (Vell. 2, 100)

¹⁷³ Fakticky už bývalého. Ačkoliv ji prameny stále v této spojitosti zmiňují jako Tiberiova manželku, byl ji doručen rozvodový list Tiberiovým jménem od Augusta už při odjezdu na první místo vyhnanství.

¹⁷⁴ Nejpodrobněji se o těchto teoriích vyjadřuje již zmíněný článek A.Ferilla *Augustus and his Daughter: a Modern Myth (Studies and Latin Literature and Roman History)*.ed. C.Deroux, Brussels 1982, vol. 2, s.332-346). Já zde nabízím pouze stručné shrnutí těchto teorií. Ferill ve své podrobné studii všechny „konspirační teorie“ o skrytých politických motivech Augustovy reakce striktně odmítá a dochází k závěru, že jediným prohřeškem, jakého se Iulia dopustila skutečně, bylo cizoložství.

k moci zabavil). Bylo to skutečně příliš kruté? Když už skandál vyšel najevo, nezbylo principovi než potrestat dceru podle práva. Sám nově definoval zákony proti cizoložství, nemohl tedy ani přivřít oči. Naopak, je jen logické, že jako autor zákonů (a již bylo v předchozích kapitolách řečeno, jak velmi byly tyto zákony pro Augusta důležité a kolik práce si dal s jejich prosazením) musel jít příkladem a dceru potrestat co nejpřísněji. Iuliino potrestání se zdá skoro jako exemplární příklad pro všechny otce v Římě. Augustus svou koncepci rodiny prosazoval dlouho a pracně. Nešlo o jeden zákon o cizoložství, ale o celý soubor zákonů, který měl za účel ozdravit morálku v římské společnosti. Jeho samotná dcera se proti těmto zákonům provinila naprosto veřejně. Navíc, Iuliina role v principově politice byla jasně dána. Jako jeho jediná dcera propůjčovala panovnickou legitimitu svému manželovi nebo svým synům. Tím, že se prohřešila proti manželské věrnosti, tento princip porušila. Zaprvé, i kdyby nebyla pravda, co tvrdí Tacitus, že nevěru spáchala už během manželství s Agrippou, ve chvíli, kdy propukl skandál, mohl každý dostat podobný nápad. Byla by tak zpochybněna legitimita následníků trůnu. To už bylo irelevantní otázkou ve chvíli, kdy oba chlapci byli adoptováni Augustem, ale přeci jenom to na jejich původ mohlo vrhnout stín. A Augustus chtěl své vnuky vidět jako dokonalé nástupce. Dále se tím Iulia bouřila proti manželství s Tiberiem, který sice byl v nemilosti, ale stále byl sňatkem s Iulií tím vyvoleným spoluvládcem a následníkem. Tím, že se veřejně vzbouřila proti manželství s Tiberiem, definitivně sama sebe vyloučila z Augustovy rodiny, ve které měl každý člen přesně dané místo. V císařské rodině už pro ni nebyla role, tudíž ani místo, a setrvání v Římě by bylo Augustově rodinné koncepci jenom nebezpečné. Ale jak už bylo zmíněno, Augustova reakce byla právně v pořádku, byla běžnou praxí jeho zákonem definovanou. Jakkoliv se to dnešnímu člověku zdá kruté a jakkoliv můžeme s ženou třikrát provdanou proti vlastní vůli a nucenou dožívat jako slaměná vdova soucítit, Augustova reakce nemůže být označena za přemrštěnou.

4.6. Iuliin charakter

Takový byl tedy život dcery prvního římského císaře. Jaká ale Iulia byla jako žena, jako člověk.¹⁷⁵ Většina autorů se omezí na to, že vedla prostopášný život. Velmi negativní hodnocení se dočteme u Velleia Patercula. Podle toho „její život nepřinesl nic dobrého ani jí ani obci.“¹⁷⁶ Dále se dozvídáme, že „ničeho, co by žena jen s hanbou činit nebo trpět mohla, svou prostopášností a vilností si neodpírala velikost svého blaha měřila jen úplnou volností hřešit, majíc vše za dovolené, po čemkoliv zatoužila.“¹⁷⁷

Pokud vynecháme negativní nádech této věty, dá se říci, že Macrobius, který Iulii nikterak nesoudí, se v něčem s Velleiem Paterculem shodne. Když jí bylo řečeno, že by měla žít trochu umírněnější život s ohledem na svého otce, který žije skromně, ač je vládcem Říma, odpověděla: „Zapomíná, že je Caesar, ale já nezapomínám, že jsem Caesarova dcera.“¹⁷⁸ Iulia byla sice vychována Augustem velmi přísně a byla vedena ke skromnosti a umírněnosti. Tato výchova v ní ale mnoho nezanechala. Chovala se tak, jak bylo příznačné pro dceru nejmocnějšího muže v Římě. Neváhala využívat všech výhod, jaké z tohoto postavení plynuly. Pokora jí jistě nebyla vlastní. A kontrast jejího životního stylu a života, k jakému ji vedl otec, naznačuje i určitý druh vzpoury proti němu.

Iulia musela být velmi sebevědomá žena, která si nenechala nic diktovat ani dobovou konvencí ani vlastním otcem. Nosila extravagantní oblečení a s oblibou se obklopovala zábavnými mladými muži. Její vztah s Augustem musel obsahovat plno konfliktů, které ovšem podle všeho zpočátku řešili mírovou cestou. Augustus si sice postěžoval Senátu, že má dvě rozmazlené děti, které musí strpět, Řím a Iulii. Přes neshody, jaké spolu měli, se zdá, že Augustus své dceři věřil a do poslední chvíle se snažil nepřát sluchu prohřeškům, ze kterých ji celý Řím podezříval. Společenské konvence Iulia překračovala vůbec často. Obklopovala se mladíky se špatnou pověstí, kteří nebyli vhodnou

¹⁷⁵ Všechny citace, pokud není uvedeno jinak, pochází od Macrobia (Saturnalia, kniha II., kapitola 5). Tento autor nám (prostřednictvím anekdotických příhod) podává jako jediný určitější zprávu o Iuliině charakteru.

¹⁷⁶ „feminam neque sibi neque rei publicae felicie uteri.“ (Vell. 2, 93).

¹⁷⁷ „nihil quod facere aut pati turpiter posset femina luxuria ac libidine infectum reliquit, magnitudinemque fortunae suae peccandi licentia metiebatur, quicquid liberet pro licito vindicans.“ (Vell. 2, 93)

¹⁷⁸ „Ille obliviscitur Caesarem se esse: ego memini me Caesaris filiam.“ (Macr. Sat. 2, 5)

společností pro druhou nejvýznamnější ženu v Římě, což bylo v ostrém kontrastu s první ženou Říma. Livia se dávala vidět v umírněném oděvu a ve společnosti vážených starších mužů. I to mohl být náznak vzpoury, jak dokazuje odpověď na Augustovu stížnost na toto téma: „*Tito moji přátelé budou taky staří, až já zestárnu.*“¹⁷⁹ Augustus jí styl oblékání vyčítal jistě velmi často, ale Iulia na jeho výtky nedbala. Jednoho dne přišla k Augustovi velmi slušně oblečena, až se princeps neudržel a šaty ji pochválil. Odvětila: „*Dnes jsem oblečena pro oči svého otce, včera jsem se oblékla pro svého manžela.*“¹⁸⁰ Jistě velmi dbala o svůj vzhled. Víc než by se na ctnostnou ženu slušelo. Když jí ve věku třiceti let začaly mírně šedivět vlasy, poručila služebným, aby je vytrhávaly. Augustus to vtipně komentoval tím, že by asi radši, aby neměla žádné vlasy než šedivé. Výměny názorů mezi Iulií a jejím otcem, které nám Macrobius zaznamenal vůbec ukazují na celkem vřelý vztah mezi nimi. Málokdo si dovilil s principem mluvit takto otevřeně. Augustus ovšem její opozici trpěl. Jeho reakce na skandál z roku 2 n. l. jen dokazuje, jak dlouho potlačoval hněv nad jejím chováním. I proto se možná zdají jeho opatření přehnaná. Ovšem u někoho, kdo přes třicet let přemáhal nutkání usměrnit dceřino chování, které odporovalo obrazu, který by chtěl princeps Římu u své jediné dcery nabídnout, je jen logické. Jistě také musel znát drby, které se šířily Římem. Nemůžeme se divit, že zakázal své dceři ve vyhnanství tři věci, které jí sice jistě musely chybět nejvíc, ale které taky byly dle jeho soudu příčinou, že ji musel trestat: luxus, víno a mužskou společnost. Jedna poznámka z Macrobia je až zarážející. Někomu, kdo věděl o jejích nevěrách a zeptal se jí, jak je možné, že jsou všechny děti tak podobné svému otci odpověděla a ukazovala při tom na své nadouvající se břicho: „*Beru pasažéry jenom, když je náklad plný.*“¹⁸¹ Jestli její nevěra byla veřejně známá, bylo by divné, aby princeps nevěděl, co si celá římská společnost myslí. Ale právě podobnost dětí s jejich otcem mu bránila těmto klepům věřit.

Měla ovšem i jiné pro ženu nepřilíš obvyklé vlastnosti. Dostalo se jí dobrého vzdělání které dále prohlubovala především četbou.

Mezi lidem byla velmi oblíbená i přes své extravagantní vystupování. Užívala sice břitký humor a veřejně oponovala svému otci nebo nevlastní matce, ale její

¹⁷⁹ „Et hi mecum senes fient.“

¹⁸⁰ „Hodie enim me patris oculis ornavi, heri viri.“

¹⁸¹ „enim nisi navi plena tollo vectorem.“

povaha byla jemná a soucitná, takže ti, kdo ji znali se podívovali nad tím, jak může jedna osoba mít tolik protichůdných vlastností. V Římě byla každopádně natolik populární, že lidé prosili císaře, aby povolal dceru zpátky z vyhnanství, ačkoliv jim byl znám její přestupek, který společenská morálka musela odsoudit. Snad právě i kontrast, který tvořila k prudérní Livii, jí získal takovou oblibu. Lidé mají rádi výrazné osobnosti, které stojí v opozici proti mocným. A Iulia dokázala být jistě i příjemnou společnicí.

Nemůžeme říci, jaká byla Iulia jako matka. Byla matkou pěti až šesti dětí, z nichž jedno z manželství s Tiberiem se nedožilo dospělosti. Víme, že Augustus vychovával syny a vnučky sám. Zda to bylo proto, že Iulia se o děti nedovedla postarat a nebo proto, že jí tak choulostivý úkol nesvěřil pro její nevhodné vystupování na veřejnosti i v soukromí, to nevíme. Ani nemůžeme říct, jak dalece jeho dceru zasáhlo, že sám přebíral výchovu jejích dětí. Nikde nečteme nic o tom, jaký měla k dětem vztah. Augustus ovšem jistě po jejím vyhnání na ostrov netoužil zdůrazňovat, že je matkou budoucích následníků, mluvil o nich jako o „svých“ synech a Iulii jako jejich matku ani nezmiňoval.

Pravdou je, že Iulia mohla být sečtělá, vtipná, zábavná a na svou dobu až nezdravě sebevědomá žena, jaká by v dnešní společnosti došla obdivu, ale nezapřeme fakt, že byla vyhnána za zločin proti mravnosti odsouzeníhodný i dnešní nijak zvlášť prudérní morálkou. To je součást její povahy, kterou nemůžeme přejít jako opozici proti otci a jeho rodinné koncepci. Její promluvy byly velmi otevřené. Například, když přišla řeč na to, proč se nižší zvířata páří pouze, když chtějí počít potomstvo, opověděla: „*Právě proto, že to jsou nižší zvířata.*“¹⁸² V době, kdy ctnostná žena nedávala svou sexualitu najevo, musela působit Iulia jako koketa už jen svými řečmi. Ale ani v dnešní době by určitě neplatila za ctnostnou ženu. Nemůžeme říci, kdy začala být svému muži nevěrná. Zda to bylo už za Agrippy nebo až za Tiberia. Z pramenů také nevyčteme ani dobu, kterou trávila bez manžela v Římě, a kdy tudíž měla k nevěře příležitost. Již jsem citovala Tacitu a jeho zprávu o Semproniu Gracchovi, který byl Iuliiným milencem už během manželství s Agrippou. A poznámky o prostopášném životním stylu ze všech zdrojů také nemůžeme přejít jako založené pouze na základě jejího pozdějšího prohřešku. Žena, která pořádá

¹⁸² „Bestiae enim sunt.“

sexuální orgie na řečnické tribuně v centru města, nemohla být počestnou manželkou ani předtím.

4.7. Iuliina role v Augustově rodinné koncepci

Augustus Iulii trpěl její vzpurné chování i z jiného důvodu. Nikdy se mu nepodařilo zasadit ji do některé z rolí, které jiné ženy v císařské rodině plnily. Přesto jí její chování trpěl až do chvíle, kdy překročila míru. A i poté možná mělo na jeho rozhodnutí vliv, že svou roli už splnila. Dala Augustovy mužského potomka, kterého tolik potřeboval. Iuliina role v Augustově koncepci nebyla závislá na jejím chování. Jako jeho jediná dcera měla za úkol poskytnout oprávnění k vládě tomu z mužů, kterého si Augustus vybral za svého nástupce. Princeps totiž celý život řešil problém nástupnictví a jen Iulia mu k němu mohla poskytnout řešení. Až svatba s Iulií označila Marcella za budoucího vládce Říma. Až jako Iuliin manžel se stal Agrippa spoluvládcem principa. Maecenatův výrok zaznamenaný Cassiem Dionem, že Agrippu musí buď oženit s Iulií, nebo dát zabít, přispívá k pochopení situace. Jen Iuliin manžel mohl mít postavení téměř rovnocenné Augustovu. A poslední sňatek s Tiberiem byl také jasným přelomem v Tiberiově politickém vzestupu. Tam už ovšem došlo k rozporu mezi pozicí jeho a Iuliiných synů. Augustus sice označoval svého následníka sňatkem se svou dcerou, ale preferoval potomky, kterým v žilách kolovala jeho krev. Ale i ty mu poskytla jenom Iulia, protože jiné potomky neměl. Adopce Gaia s Luciem na tom nemohla nic měnit, byli jeho jediní pokrevní mužští potomci, které mohl mít. I po jejich smrti, když s nevolí adoptoval Tiberia, aby ho tak definitivně určil jako budoucího vládce (Iulia už tou dobou byla ve vyhnanství), donutil ho ještě předtím adoptovat Germanika. Germanicus sice nebyl jeho vnukem, ale přeci jenom měl něco z Iulského rodu. Byl synem Augustovy neteře Antonie. Tiberius sice měl vlastního syna, ale dřív než se stal vládcem, donutil ho Augustus postavit potomka z vlastního rodu v nástupnictví před Tiberiova vlastního syna. I v případě Germanika jsou to ovšem opět ženy, které mu dávají oprávnění k vládě, jeho matka Antonia, jako principova neteř, a manželka Agrippina, Iuliina dcera. Společně s Tiberiem adoptoval i posledního vnuka, Agrippy Postuma, ale zdá se dle následujících událostí, že šlo o akt čistě symbolický.

Iuliin nešťastný konec byl jistě velkou měrou způsoben i tím, že překročila veškerou míru tolerovatelnou společenskou morálkou. Ačkoliv společnost by jí to byla opustila, když se lidé snažili u Augusta prosit pro ni

odpuštění.¹⁸³ Augustus byl ovšem neoblomný. Odpověděl jim, že by jim za to, jak na něj naléhají, přál mít také takové dcery a takové manželky. Dalším a možná ještě důležitějším důvodem, proč už nemohl dál tolerovat její chování, bylo, že narušila jeho koncepci. Už dál nemohla zapadnout do role, kterou ji vymezil. Jestliže přestal zavírat oči nad jejím chováním, což vzhledem ke skandálu přestat musel, už mu do role manželky následníka neseseděla. Navíc tím také zpochybnila legitimitu synů z jeho krve. Augustus nemohl čekat, až někdo namítne, že Gaius s Luciem nepochází z manželského lože, což se klidně stát mohlo a dle Macrobiových poznámek víme, že to i leckoho napadlo. To bylo něco, co ji sice mohla prominout společnost, ale něco co nemohl prominout Augustus. Jakmile přiznal, že jeho dcera je nevěrná svému muži, který jen díky sňatku s ní se stal nástupcem a spoluvládcem, musel ji vyřadit ze své rodiny, úplně vymazat její roli v koncepci, jakou pro svou rodinu vymyslel. Proto zdánlivě přemrštěná reakce, kdy Augustus odmítal vyslovit její jméno a zakázal, aby byla pohřbena v jeho rodinném mauzoleu. Principova rodina byla enkláva s jasně danou strukturou a jasně určenými rolemi. Dokud Iulia nepřekročila míru, plnila tuto roli i přes nekonvenční chování, byla manželkou a byla matkou. Jakmile míru překročila, z role vypadla. Navíc byl Augustus už teď přesvědčen, že ji do své koncepce ani nepotřebuje. Není bez povšimnutí, že skandál propukl a Augustus přestal zavírat nad dceřiným chováním oči v době, kdy starší ze synů Gaius začínal svou politickou kariéru. Augustus měl následníka, tituloval jej jako svého syna a bez Iulie se ve své koncepci obešel. Dokud ji potřeboval, přivíral oči a nechal společnost, ať si šeptá cokoli v jejím životním stylu.

Následující generace císařů z iuliovsko-claudiovské dynastie převzaly model, který Augustus zavedl. Všichni odvozovali své právo na trůn od příbuzenství s Augustem, ale žádný z nich nebyl jeho přímým mužským potomkem. Každý z nich potřeboval ženu, aby mu tuto legitimitu propůjčila. Caligula byl synem Augustovy vnučky Agrippiny. Aby eliminoval rušivý element, kterým podle něj byl jeho praděd Agrippa nepocházející z císařské rodiny¹⁸⁴, prohlásil, že Augustus spáchal incest se svou dcerou Iulií a byl tak

¹⁸³ „Nam ut omnino revocaret, exorari nullo modo potuit, deprecanti saepe p. R. et pertinacius instanti tales filias talesque coniuges pro contione inprecatus.“ (Suet. Aug. 65).

¹⁸⁴ Z druhé strany byl potomkem Germanika, jenž byl také s Augustem spřízněn a to jako syn jeho neteře a zároveň nevlastního syna Drusa. Jeho matka Livia byla totiž posmrtně do Iulského rodu adoptována a tak tento praděd rušivým elementem nebyl.

Caligulovým dědečkem.¹⁸⁵ Původ od babičky Antonie také stavěl na odiv, nechal jí poskytnou všechny pocty, jakých se po Augustově smrti dostalo Livii.¹⁸⁶ Jeho nástupce, Claudius, který byl synem Augustovy neterě Antonie tuto skutečnost také zdůrazňoval a své matce dal posmrtně poskytnou titul „Augusta“ a její sochu dal v den svých narození slavnostně vést na vozu v cirku.¹⁸⁷ Nadto se po smrti své ženy Messaliny podruhé oženil s Agrippinou mladší, Augustovou pravnučkou. Suetonius píše, že Claudius „*podlehl jejím svodům*“, ač byla jeho neteř, a skupinka v senátu na jeho návrh „*donutila Claudia ke sňatku k ní*“.¹⁸⁸ Senát ale mohl skutečně požadovat sňatek s poslední z potomků z Augustovy krve, aby tak byla Claudiova pozice upevněna. Bylo to už tak v této dynastii zvykem a nutnost být oprávněn k vládě sňatkem s Augustovou přímou příbuznou byla nadřazena rodinnému právu i morálce, která mu zakazovala oženit se s vlastní neteří. Dokonce jmenoval svým nástupcem jejího syna Nerona a nadřadil ho tak svému vlastnímu synovi, kterého měl z manželství s Messalinou. O motivaci tohoto činu nepanuje shoda. Antičtí historici ho přirozeně přisuzují intrikám jeho ženy Agrippiny a vlivu, jaký na stárnoucího Claudia měla. Ale je možní, že on sám chápal nutnost poskytnout Římu nástupce z přímé Augustovy linie, protože jeho vlastní syn, Britannicus, už Augustovy krve v sobě příliš neměl. Poslední z císařů této dynastie, Nero, byl tedy přímým potomkem Augusta a jeho matka je mnohokrát zobrazována spolu s ním na mincích a je mu tak zdrojem panovnické legitimacy.

Po Neronově smrti přišly další panovnické dynastie. Ty už ovšem takový problém neřešily. Žádný další panovník neodvozoval svou legitimitu od ženy. Naopak, Vespasianus měl oproti svým protivníkům právě tu výhodu, že měl dospělého syna a nástupce. Podobná situace se v historii Říma neopakovala, rozhodně ne tak markantně. Dá se tedy říct, že postavení ženy v římské politice, bylo za vládu iuliovsko-claudiovské dynastie nejvýraznější. Ženám se dostalo té cti, že byly vyvyšovány a panovníci je potřebovali k tomu, aby byly respektovány lidem a mohli se cítit oprávněni vládnout. Tento fakt měl jistě vliv i

¹⁸⁵ Suet. Cal. 23.

¹⁸⁶ Suet. Cal. 15.

¹⁸⁷ Suet. Claud. 11.

¹⁸⁸ „Verum inlecebris Agrippinae, Germanici fratris sui filiae, per ius osculi et blanditiarum occasiones plectetur in amorem, subornavit proximo senatu qui censerent, cogendum se ad ducendum eam uxorem, quasi rei p. maxime interesset, dandamque ceteris veniam talium coniugiorum, quae ad id tempus incesta habebantur.“ (Suet. Claud. 26).

na emancipaci žen, která do budoucna pokračovala. Ale nikdy poté už ženy nebyly v tak výrazné pozici. Existovaly výrazné ženské osobnosti jako jednotlivkyně, ale nikdy už nebyla jejich role v politice tak jasně dána a tak výrazná jako ta, kterou ve své rodinné koncepci zavedl Augustus a které se jeho potomci drželi.

Závěr

Cílem práce bylo na životě Augustovy dcery Iulie ukázat přerod, který se v postavení ženy v římské politice odehrál ve společnosti této doby a zároveň ilustrovat změnu v pojetí pojmu následnictví. V první části práce jsem představila postavení ženy ve společnosti i s ohledem na právní teorii a změny, které provedl sám Augustus. Jde o práci syntetickou, která shrnuje doposavad zjištěné poznatky a vyřčené teorie, a ty aplikuje na životopis Augustovy dcery.

V první části jsem se spoléhala především na sekundární literaturu, jejíž seznam je přiložen. Ženská otázka v antice (i v jiných historických obdobích) je téma ve druhé polovině dvacátého století bohatě rozvíjené a znovu odkazují na v úvodu citovaný článek Williama Clarka: *Silence and Women in Greek and Rome*, který vývoj studií na toto téma shrnuje. Postavení ženy v římském právu mi pomohly definovat kromě knih věnujících se čistě římskému právu především kniha autorky Jane F. Gardner: *Women in Roman Law and Society*, která se kromě právní teorie věnuje i její praxi ve společnosti. Augustovy právní reformy jsou zpracovány v samostatné monografii maďarského autora Pála Csillaga: *The Augustan Law on Family Relations*, která se věnuje jednotlivým legislativním změnám, které Augustus představil s vyčerpávající přesností. Kromě těchto zásadních publikací jsem použila mnoho další sekundární literatury uvedené v příloženém seznamu. I v první části knihy jsem se snažila přihlédnout k informacím obsažených v písemných pramenech, přinejmenším pro potvrzení uvedených skutečností. Samotné téma práce a její zaměření velmi ovlivnil článek Mireil Corbier: *Male Power and Legitimacy Through Women*, který rozvíjí i jinde zmiňovanou situaci v iuliovsko-claudiovské dynastii, kdy žena byla zdrojem oprávnění k vládě. Tento motiv sice mnohokrát zmiňuje odborná literatura zahraniční, ale v české historiografii mu zatím příliš prostoru věnováno nebylo.

V životopisné části jsem vycházela především z pramenů a dvou knih sekundární literatury životopisného typu. Vzhledem k povaze práce a jejímu časovému vymezení mi byl nejvíce nápomocen Suetonius, jehož Životopisy římských císařů (především Augusta a Tiberia) se zabývají i soukromým životem, a tudíž především tam je možné objevit zmínky o ženách v Augustově rodině, kterým autoři popisující politické dějiny nevěnují tolik prostoru.

Podobně zaměřeny jsou i dějiny psané Cassiem Dionem a Tacitem, ale Tacitus se věnuje hlavně období po skonu císaře Augusta, a proto k popisu života Iulie a její generace příliš nepřispěl. Jeho poznatky jsem více zužitkovala k sestavení životopisů Iuliiných dětí, jež jsou dodatkem této práce. Tyto životopisy uvádím v dodatcích proto, že nepřispívají tolik k uchopení mého cíle, a to k zobrazení Iuliiny role v Augustově politice a rodinné koncepci. Ovšem protože jsou důležité pro změnu v pojetí následnictví, jsou v této práci zahrnuty alespoň v dodatcích. Dalším užitečným zdrojem mi byl Velleius Paterculus, přestože jeho pojetí je velice neobjektivní vzhledem k nekritickému obdivu k císaři Tiberiovi. Tím pádem jsou jeho dějiny vzhledem k negativnímu vztahu mezi Iulií a jejím třetím manželem zaměřeny příliš kriticky k Iulii. Nebylo jej ale možno přehlédnout vzhledem k tomu, že jako jediný ze zmíněných autorů byl Iuliiným současníkem a jeho informace jsou tedy bezprostřední. K vypsání Iuliina charakteru mi posloužil Macrobius. Jde sice o autora píšícího až o tři sta let později, ale vychází z dobové sbírky Domitia Marsa, který sepsal vtipné průpovídky známých osobností. Užitečným se ukázal být Seneca, který ve svých listech psaných pro útěchu svým známým a ve svém spise *De Beneficiis* uvádí události s životem Iulie spojené. Psal o generaci později, což je stále ještě časově velmi blízká doba ve srovnání s Cassiem Dionem. Navíc je to zdroj, který cituje události své době dobře známe, jinak by logicky neměly jakožto příklady pro ponaučení nebo útěchu přílišnou váhu. Proto jsou informace z tohoto zdroje také užitečné. Dokládají totiž, co společnost jenom o generaci vzdálená považovala za samozřejmou vědomost, a tudíž dobře ilustrují soudobý pohled na zkoumaný fenomén. Bez užitku se ukázal být Appianos, protože popisuje především politické dějiny, ve kterých ženy přes již zmíněnou emancipaci a jasnou roli v politice neměly tolik místa. Může ovšem posloužit jako důkaz o tom, že role, jakou ženy v Iuliovsko-claudiovské dynastii zastávaly, byla výjimečná a omezená na toto období, neudržela se do budoucnosti a příštími generacemi nebyla vnímána jako tolik důležitá.

Sekundární literaturu jsem v životopisné části použila pouze na místech, kde prameny danou informaci neposkytly a v literatuře je možné najít o takových událostech vývody z archeologických nálezů. Tak životopisná kniha Elaine Fantham: *Iulia Augusti* poskytla informace o Iuliině pobytě mimo Řím, které autorka vyvodila z archeologických nálezů, které jsou s Iuliinou osobou

spojovány. Bohužel, není tato práce vybavena příliš bohatým poznámkovým aparátem a v několika místech jsem danou informaci nemohla použít, protože chyběl odkaz na její zdroj. Největším problémem pro mě byla jedna konkrétní událost. Na tomto místě Elaine Fantham píše o tom, jak Iulia doprovázela Agrippu na cestě do Tróje, ale po cestě tam se málem utopila, když se brodila přes řeku. Agrippa se rozzuřil a obyvatelům Tróje dal zaplatit vysokou daň. Až přímělu krále Heroda přiměla Agrippu daň opět snížit. Elaine Fantham uvádí, že tato informace je součástí fragmentu, jehož autorem byl Mikuláš z Damašku. Tento fragment se ovšem nedochoval a měl být zachycen Josephem Flaviem.¹⁸⁹ Ten skutečně uvádí, že Agrippa uvalil vysokou daň na obyvatele Tróje a na Herodovu přímělu ji zrušil,¹⁹⁰ ale o důvodu tohoto chování mlčí. Tento problém bude muset být ještě podrobněji prozkoumán, protože na stránkách této práce pro něj nezbylo místo.

Dále mi velmi pomohla kniha Jaspera Burnse, který psal krátké životopisy význačných žen období principátu byla velmi užitečná, především pro svůj bohatý poznámkový aparát, který odkazoval na příslušná místa v písemných pramenech. Z odborných článků na dílčí témata je nutné zmínit především článek A. Ferrilla: *Augustus and his Daughter: a Modern Myth*, který komplexně shrnuje veškeré vyslovené teorie o motivech stojících za Iuliiným vyhnáním na ostrov Pandateria a tím také odkazuje na doposud publikované práce na toto téma.

Na počátku psaní této práce jsem viděla Augustův dvůr jako pouhé seskupení rodinných příslušníků. Až během studia pramenů a literatury jsem došla k názoru, že tato rodina byla skutečně politickou jednotkou, kde každá osobnost měla jasně danou roli. Iulia sama mi připadala jako oběť Augustovy pragmatické politiky a její touha vybrat si partnera dle vlastní volby mi připadala pochopitelná. Když jsem ale dala Augustova opatření ohledně osobního života jeho dcery do kontextu s celou touto rodinnou koncepcí a především s rodinnou legislativou, která jí dávala základ, Iuliino chování už se zdá mnohem méně omluvitelné. Samptný motiv mé práce, a to předávání legitimacy skrze ženy v Augustově rodině, byl ze začátku jen prostředkem k vysledování Iuliiny pozice v císařské rodině a k pochopení jak jejího chování, tak chování jejího otce. Po

¹⁸⁹ Fantham 66

¹⁹⁰ Ios. Ant. Iud. 16, 2, 2

napsání práce jsem zjistila, že myšlenka předávání panovnické legitimacy v iuliovsko-claudiovské dynastii přes ženské potomky sice není v české literatuře patřičně doceněna, ale přesto byla pro historii první římské panovnické dynastie stěženi. Studium postavení ženy v římském právu ukázalo, že tento princip nikde nebyl zakotven v legislativě, a přesto všechny generace této dynastie odkazovaly na ženské příbuzné a manželky, aby vysledovaly linii k zakladateli Augustovi. Nejen, že to společnost považovala za samozřejmé, ale také to po císařích vyžadovala, jak ukázal například poslední zmíněný sňatek Claudia s Agrippinou, ke kterému vzešel popud ze senátorských řad. Zvýraznění tohoto principu v Augustově koncepci rodiny považuji za největší přínos své práce.

Dodatky

1. *Gaius a Lucius Caesar*

Životopisy starších z luliiných synů patří neodmyslitelně k sobě. Od chvíle Luciova narození roku 17 př. n. l., kdy Augustus oba chlapce adoptoval, se jejich osud odvíjel neoddělitelně. Byl to sice Gaius, který dříve zastával funkce ve státě, ale jen proto, že byl starší. V době adopce bylo Gaiovi čtyři roky a Luciovi méně než jeden rok. Suetonius zdůrazňuje, že byli adoptováni dle řádného právního zvyku¹⁹¹, ale adopce dětí nebyla v Římě zvykem. Adoptováni bývali muži až jako dospělí, ale i Cassius Dio si toho všímá a otevřeně říká, že tímto aktem chtěl Augustus jasně označit chlapce za svoje následníky.¹⁹² Jak oba principovi vnukové dospívali, přiděloval jim Augustus různé funkce a různými způsoby je představoval římské veřejnosti, a to především při různých slavnostech. Veřejnost si mladé prince oblíbila (nezapomeňme, že jejich matka byla vždy mezi lidem oblíbena) a starší Gaius byl dokonce zvolen konzulem ve věku třinácti let. Jistě šlo ze strany senátorů o akt pouze symbolický, nicméně Augustus striktně odmítl jmenovat chlapce konzulem, dokud nedosáhne věku vhodného k takové funkci. Aby uspokojil vůli lidu, udělil Gaiovi alespoň kněžskou funkci a povolil mu navštěvovat zasedání Senátu.¹⁹³ Prý aby krotil jejich ambice a aby se Tiberius necítil zastíněn jejich věhlasem, udělil mu pravomoci tribuna na pět let, ale podle Cassia Diona byl právě toto důvod jeho odjezdu na Rhodos, protože vznikla mezi ním a chlapci nepřekonatelná rivalita. Velleius Paterculus nás ujišťuje, že Tiberiův odchod byl dobrovolný, aby „*jeho lesk mládencům neškodil*“.¹⁹⁴ Každopádně Tiberius, který sledoval stoupající věhlas obou chlapců a to jak jim Augustus dává přednost, se musel cítit pouze jako dočasný správce. Je jen logické, že mezi ním a principovými vnuky vznikaly konflikty.

Krátce na to Gaius dovršil věk umožňující mu vojenskou službu. Při té příležitosti ho Augustus uvedl do Senátu a přidělil mu titul *princeps iuventutis*.¹⁹⁵ Lucius obdržel později stejný titul.¹⁹⁶

¹⁹¹ Suet. Aug. 64.

¹⁹² Cass. Dio 54, 18.

¹⁹³ Cass. Dio 55, 8.

¹⁹⁴ „ne fulgor suus orientium iuuenum obstaret“ (Vell. 2, 99).

¹⁹⁵ Cass. Dio 55, 8, 9.

¹⁹⁶ Sen. Pol.

O Luciovi vůbec víme podstatně méně. Víme, že byl stejně jako jeho bratr odeslán do některé z provincií, aby se učil vládnout a že zemřel o rok dříve v Massille na cestě do Hispánie.¹⁹⁷ Jaký byl mezi chlapci vztah sice prameny neříkají, ale jistě velmi vřelý. Vyrůstali společně, konkurence mezi nimi nebyla, protože Augustus pocty a úřady uděloval oběma, Luciovi pouze se zpožděním pro jeho věk. Když byl Lucius přítomen v Senátu, byl to on, kdo předčítal bratrovy dopisy ze Sýrie.¹⁹⁸ Jaký měl záměr Augustus po své smrti, kdo z jeho vnuků měl být dědicem, těžko říci. Osud nakonec stejně rozhodl za něj.

Gaiova politická kariéra je zmapována mnohem lépe. Popisuje ji především Velleius Paterculus, který se jako vojenský tribun jeho cesty do Sýrie sám účastnil.¹⁹⁹ Gaius byl odeslán na východ, protože došlo ke vzpouře v Parthii a Arménii. Vybavil ho guvernéorskými pravomocemi, dal mu četné rádce (mezi nimi současného guvernéra Sýrie Marka Lolliu) a s vojskem ho poslal situaci vyřídit. Předtím také Gaia oženil, protože ženatý muž budil vždy více respektu než svobodný mladík. Válka se nakonec nekonala. Snad pouhá přítomnost principova adoptovaného syna způsobila, že k bojům nedošlo. Gaius se zde ovšem setkal s Tiberiem, který ho navštívil o své vůli. Napětí mezi dvěma muži nepovolilo a Tiberius se nakonec vrátil zpět na Rhodos. Dále se mladý princ setkal s králem Parthů a jejich setkání bylo okázalou podívanou.

Přesto ale nedošlo k žádným výrazným úspěchům, jak to komentuje Cassius Dio. Gaius byl navíc zraněn v důsledku nesmyslného konfliktu nebo snad Isti jistého Addona. O jaké zranění šlo, nemůžeme s jistotou říct. Jak Velleius Paterculus, tak Cassius Dio se shodují na tom, že kromě zhoršení zdravotního stavu se cosi dělo i s Gaiovou psychikou. Psal do Říma Augustovi, aby směl zanechat všech úřadů a žít jako soukromý občan někde v Sýrii. Možná i bratrova smrt byla příčinou jeho psychického selhání. Nicméně Augustus se nehodlal vzdát snadno. Přečetl dopisy v Senátu a odpověděl, že Gaius má nejprve přijet do Říma a pak teprve budou nastalou situaci řešit. Ať už bylo princovo zranění jakéhokoliv druhu, nepřežil cestu do Itálie. Skonal v městě Lycium a do Říma se nikdy nevrátil. Augustův sen o následnících z vlastní krve se téměř rozplynul.

¹⁹⁷ Vell. 2, 101-102, Cass. Dio 55, 10a, 9.

¹⁹⁸ Cass. Dio 55, 10a, 9.

¹⁹⁹ Vell. 2, 101, dále Cass. Dio 55, 10.

Jací byli oba Iuliini starší synové? Augustus oba vychovával osobně a na jejich vzdělání a chování velmi dbal. Osobně je učil všem dovednostem včetně kopírování jeho rukopisu a také dbal na jejich charakter.²⁰⁰ Velice ho rozzlobilo, když zjistil, že se začínají chovat nevhodně. Jakého rázu bylo toto nevhodné chování, není jisté. Nejspíše si začali libovat v luxusu, stýkat se s nesprávnými osobami a podléhali příliš často lichotkám, které pro ně měl v Římě snad každý. Cassius Dio uvádí pouze jeden případ nevhodného chování a to, že Lucius vstoupil do divadla bez doprovodu. Dále to již nespecifikuje.²⁰¹ Nemusíme ale brát výtky Cassia Diona příliš vážně. Oba chlapci byli odmalička vychováváni jako budoucí panovníci. Není divu, že se taková skutečnost odrazila na jejich chování, zvláště v kritickém věku dospívání. Augustus určitě zvládl marnivost a sklony k požitkářství potlačit, protože dál už se o tom Cassius Dio nezmiňuje. Navíc jim dál princeps přiděloval úkoly, které by jistě přenechal někomu jinému, kdyby toho nebyli hodni. Často opakoval, že doporučuje lidu a Senátu své syny, „*pakliže toho budou hodni*.“²⁰² Očividně byli, protože jejich politická kariéra pokračovala. Velleius Paterculus navíc velmi chválí Gaiovo počínání v Sýrii, kterému byl osobně přítomen. A tohoto svědectví si musíme obzvláště cenit, uvážíme-li, že Velleius Paterculus byl nekritickým obdivovatelem Tiberia a Tiberius byl právě tou dobou Gaiovým konkurentem.

Smrt obou princů přišla v krátkém časovém sledu. A pro Cassia Diona byl velmi důležitý fakt, že zrovna tou dobou se Tiberius vracel do Říma. Byla pouze jedna osoba, která měla eminentní zájem na tom, aby se Tiberius vrátil a nenašel zde konkurenci v podobě Augustových vnuků. Tou byla jeho matka Livia.²⁰³ Ale ani tento historik neobviňuje Livii otevřeně, pouze toto obvinění nadhazuje. Shoda náhod to jistě byla a Tiberiovi jejich smrt skutečně otevřela cestu k trůnu. Ale Gaius zemřel na následky zranění, které utrpěl daleko v Sýrii, to je daný fakt. Co bylo příčinou Luciovi „náhlé nemoci“, to nevíme. V Římě ovšem stále ještě přebýval jeden Augustův vnuk, a to nejmladší ze synů Iulie a Agrippy, Agrippa Postumus.

²⁰⁰ Suet. Aug. 64.

²⁰¹ Cass. Dio 55,9.

²⁰² „Si merebuntur.“ (Suet. Aug. 56).

²⁰³ Cass. Dio 55, 10a, 9.

2. Agrippa Postumus

Nejmladší dítě z manželství Iulie a Agrippy se narodilo až po smrti svého otce, proto přízvisko Postumus, které je latinským ekvivalentem k českému výrazu „pohrobek“. Agrippa Postumus²⁰⁴ byl jediným z Agrippových synů, který nesl jméno svého otce. Oba jeho starší bratry Augustus adoptoval do rodiny Iuliů a stali se z nich Caesarové.

Zda přenechal výchovu posledního z vnuků dceři nebo zda ji přebíral sám, nemůžeme s jistotou říci. Vzhledem k tomu, že období Agrippova dětství a mládí spadá do doby, kdy je Iulia obviňována z promiskuitního a prostopášného životního stylu, zdá se pravděpodobné, že Agrippa vyrůstal spolu s ostatními Augustovými vnuky v jeho domácnosti. Dostalo se mu pravděpodobně stejné výchovy, ale víme, že neměl stejná privilegia jako jeho starší bratři Augustem už dávno adoptovaní.²⁰⁵ O jediném jeho veřejném výstupu máme zprávu až z roku 2 př. n. l., kdy jel ve slavnostním průvodu při tradičních trójských hrách s ostatními chlapci z prominentních rodin.²⁰⁶ Po smrti Gaia a Lucia, když Augustus byl víceméně okolnostmi přinucen adoptovat Tiberia a tím jej prakticky jmenovat svým následníkem, adoptoval i Agrippu.²⁰⁷ Pravděpodobně ho nezamýšlel tímto aktem jmenovat nástupcem. Zároveň s touto adopcí totiž proběhla ještě jedna. Tiberius přijal za svého syna Germanika, syna jeho neteře Antonie. Tím byla vytvořena nová následnická linie. Tento akt, kterým byl Tiberius donucen upřednostnit svého synovce před vlastním synem Drusem z manželství s Vipsanii, znamenal, že Germanicus má být Tiberiovým následníkem. Agrippovi tak adopce nepřinesla žádná další práva na trůn nebo na vedoucí funkce ve státě. Byla buď činem symbolickým jako pocta zemřelému Augustovu příteli, anebo pojistka pro případ, že by se Tiberiovi něco stalo. Vzhledem k počtu Augustem vyvolených následníků, kteří předčasně opustili tento svět, byla to pojistka naprosto logická.

Agrippa si ovšem své prominentní pozice neužíval dlouho. Krátce na to byl „*pro svou násilnou povahu*“ vypovězen nejprve do Surrenta a později,

²⁰⁴ Přídomek „Postumus“ nebyl pravděpodobně součástí Agrippova jména, protože se objevuje až u historiků píšících později- jmenovitě u Tacita a Plinia.

²⁰⁵ Cass. Dio 55, 20, 4.

²⁰⁶ Pappano 31.

²⁰⁷ Suet. Aug. 65.

když se jeho chování nelepšilo, na ostrov Planasia, kde byl hlídán vojenskou stráží.²⁰⁸ Co se této „násilné povahy“ týká, není jasné, co se tím myslí. Tacitus otevřeně říká jen to, že byl nevinný, přestože občas býval nemotorný ve svém chování a jeho vyhnání bylo nápadem Livie, která měla na stárnoucího Augusta nesmírný vliv a chtěla odstranit svému synovi veškeré možné překážky v cestě k trůnu.²⁰⁹ Liviina role v daném incidentu je zdůrazněna i Cassiem Dionem, který tvrdí, že Agrippa ji otevřeně kritizoval a stavěl se jí na odpor. K tomu ovšem obviňoval Augusta, že mu nevydal celé dědictví po zesnulém otci.²¹⁰ Zda byl opravdu nezvladatelné povahy a měl dispozice k násilí nebo pouze nemotorný ve svém vyjadřování a špatně odhadoval fyzickou sílu, v tom se prameny neshodují. Každopádně jeho vztahy k ostatním členům císařské rodiny nebyly ideální, což již zmíněné obvinění Augusta a Livie, potvrzuje.

Krátce před svou smrtí ovšem Augustus Agrippu navštívil. V doprovodu pouze jistého Fabia Maxima. Cassius Dio²¹¹ a Tacitus tvrdí, že tímto činem si Augustus podepsal rozsudek smrti. Maximus vyzradil své ženě Marcii, že princeps se s vnukem usmířil a plánoval jeho navrácení do Říma, ta to vyzradila Livii. Livia ze strachu, aby tím nebylo ohroženo Tiberiova následnictví ve chvíli, kdy už byl takový kousek od trůnu (Augustus už byl opravdu velmi starý), otrávila fíky, Augustovo oblíbené jídlo.²¹² Zda jsou tato obvinění Livie pravdivá těžko říci, ale je jisté, že Augustova návštěva vnuka na Planasii skutečně těsně předcházela jeho smrti a Tiberiovu nástupu na trůn.

Tacitus nazývá Agrippovu smrt prvním zločinem Tiberiovým²¹³. Že byl autorem tohoto činu právě nastupující císař, tvrdí i Cassius Dio.²¹⁴ Suetonius dokonce dodává, že dokud nebyl Agrippa bezpečně po smrti, neodvážil se Tiberius oznámit Augustovu smrt, aby nebyly žádné pochyby o jeho následnictví.²¹⁵ Zdá se to být nesporné a s trochou cynismu nutno říci, že šlo o nezbytné řešení situace. Možnost, že Agrippa by byl hrozbou pro

²⁰⁸ Suet. Aug. 65.

²⁰⁹ Tac. Ann. 1,3.

²¹⁰ Cass. Dio 55, 32.

²¹¹ Cass. Dio 56, 30.

²¹² Tac. Ann. 1,5

²¹³ „Primum facinus novi principatus fuit Postumi Agrippae caedes...” (Tac. Ann. 1, 6).

²¹⁴ Cass. Dio 57, 3.

²¹⁵ Suet. Tib. 22.

stabilitu Tiberiova trůnu (který postrádal onu Augustovu *auctoritas* a nemohl si tudíž takovou hrozbu dovolit) byla více než pravděpodobná. Známe dva případy povstání nebo spiknutí, které se zakládaly na existenci Agrippových práv k vládě. První bylo jen letmo zmíněné povstání ještě za vlády Augusta, kdy jistí Audasius a Epicadus plánovali osvobodit jak Agrippu tak Iulii z jejich vyhnanství, dopravit je k vojsku a svrhnout Augusta.²¹⁶ Po smrti Agrippy se podařilo jeho otroku Clementovi získat mnoho příznivců, kteří mu měli pomoci pomstít smrt jeho zavražděného pána.²¹⁷ Cassius Dio tuto příhodu rozvádí. Podle něj se Clemens za Agrippu dokonce vydával a podařilo se mu uspořádat povstání a dokonce pochodovat pod Postumovým jménem na Řím, aby svrhli Tiberia.²¹⁸

Tyto příhody dokazují, jak bezprostřední byla pro Tiberia hrozba vzpoury s žijícím přímým Augustovým potomkem, třeba i ve vyhnanství. Na případu druhé vzpoury vidíme, že Augustův potomek mu byl nebezpečný i po své smrti. Tiberius sám neměl přímou pokrevní vazbu k Augustovi. Zprávy o povstáních ve jménu Agrippy Postuma, který nikdy nezastával významné funkce ve státě, a tudíž jeho jediným zdrojem potenciální legitimacy bylo příbuzenství s Augustem, svědčí o tom, že z pohledu veřejnosti nepředal Augustus adopcí Tiberiovi svou *auctoritas*. Je tedy celkem pravděpodobné, že Tiberius dal Postuma zavraždit a i Suetoniova zmínka, že tak učinil dříve, než prohlásil Augusta za mrtvého, dává logiku.

Agrippa Postumus byl posledním žijícím synem Iulie, posledním žijícím vnukem božského Augusta. Posledním, kdo mohl svou legitimitu odvozovat od Augusta samého a nepotřeboval ji propůjčit ničím prostřednictvím. Po jeho smrti už to jsou opět jenom ženy, kdo mohou tuto legitimitu předat, a to hned dvě Augustovy vnučky.

²¹⁶ Suet. Aug. 19.

²¹⁷ Suet. Tib. 25.

²¹⁸ Cass. Dio 57, 16.

3. *Iulia minor*

Neznáme přesné datum Iuliina narození. Popravdě, nemůžeme ani jasně určit, která z dcer Agrippy a Iulie byla starší. Z data jejich sňatků, ale můžeme odvodit, že Iulia byla starší než Agrippina.

O životě starší z dcer Agrippy a Iulie nevíme téměř nic. A to především kvůli tomu, že byla vyhnána za prohřešek stejný jako její matka a stejně jako v případě její matky i zde udělal Augustus vše pro to, aby navždy vymazal její vzpomínku.²¹⁹ Z tohoto důvodu je téměř nemožné rekonstruovat její život. K tomu také nebylo její veřejné působení v Římě nijak dlouhé.

Víme, že byla provdána za Lucia Aemilia Paula, syna censora Aemilia Paula.²²⁰ Ale přestože se tímto způsobem její manžel zařadil do císařské rodiny, nebyl postavou nijak výraznou. Roku 1 př. n. l. zastával úřad konzula spolu s Iuliiným bratrem Gaiem, ale pak už o něm zmínky mizí až do chvíle, kdy byl odsouzen za plánované spiknutí proti Augustovi.²²¹ Toto spiknutí bohužel nedokážeme ani datovat ani říci, jaký trest Paula stihl, zda pouhé vyhnanství, nebo smrt. Bylo by ovšem užitečné vědět, zda toto spiknutí bylo prozrazeno předtím nebo potom, kdy byla Iulia vyhnána.

Roku 8 př. n. l. byla Iulia mladší vyhnána na opuštěný ostrov pro stejný prohřešek jako její matka. Pro cizoložství. V tomto případě ovšem známe jméno pouze jednoho cizoložníka a to Decima Iunia Silana.²²² Ten dle Tacita nebyl odsouzen, ale zvolil dobrovolný exil dříve, než byla souzena sama Iulia a o milost se neodvážil prosit dříve, než nastoupil Tiberius. Iulia ve vyhnanství porodila dítě, které Augustus zakázal nechat vychovávat.²²³ Právě zde by pro posouzení Augustova opatření bylo užitečné znát datum prozrazeného spiknutí, jehož se účastnil její manžel. V případě, že už byl po smrti nebo rozveden nebo vyhnán, bylo Augustovo rozhodnutí jenom logické. Dítě by bylo jasným plodem cizoložství. Pokud ovšem byl stále přítomen v Římě, byla tu jistá možnost, že dítě bylo legitimní a v tom případě by byla Augustova reakce nepřiměřená. To už ale z pramenů nezjistíme. Můžeme se pouze domnívat, že Augustovo

²¹⁹ Suet. Aug. 101.

²²⁰ Suet. Aug. 64.

²²¹ Fantham 109.

²²² Tac. Ann. 3, 24.

²²³ Suet. Aug. 64.

opatření ukazuje na jasnou nelegitimitu dítěte a tudíž na to, že Iulia tou dobou už neměla po svém boku manžela odsouzeného za spiknutí proti státu.

Jaká byla Augustova starší vnučka, to nemůžeme říct. Určitě zdělila mnoho po své matce, ne náhodou ji potkal stejný osud. Víme, že se vyžívala ve stejném luxusu a stejně jako její matka tím principovi dělala starosti. Po jejím vyhnání nechal srovnat se zemí luxusní vilu, již si nechala postavit.²²⁴ Nakonec se ale omezíme jen na konstatování známé z dostupných pramenů, že se stejně jako její matka provinila cizoložstvím a za ně byla vyhnána.²²⁵

²²⁴ Suet. Aug. 72.

²²⁵ Nemůžeme nezmínit teorii, která je mezi historiky velmi oblíbená. A to, že Iuliino vyhnání mělo něco společného s vyhnáním básníka Ovidia, který byl poslán do Pontu přibližně ve stejnou dobu. Na toto téma bylo napsáno mnoho studií, ale pravdou zůstává, že kromě náznaků v jeho poezii, které by šlo vztáhnout k Iuliině osobě, a přibližné časové shody, pro tuto lákavou teorii jiný přesný podklad neexistuje. Odkazuji na komplexní studii Johna Thibaulta. *The Mystery of Ovid's Exile*.

4. *Agrippina maior*

Agrippina, mladší z dcer Agrippy a Iulie, se narodila pravděpodobně během jedné z východních cest svého otce, v městě Mytiléné roku 14 př. n. l.²²⁶ Vychovávána byla společně se svými čtyřmi sourozenci a provdala se za syna Augustovy neteře Antonie a Liviina syna Drusa, Germanika. Jejich manželství muselo být velmi šťastné. Agrippina byla ambiciózní a Germanicus, kterého lid miloval Augustem povyšoval, jejím ambicím vyhovoval. Jak hluboce svého muže milovala, to dokazuje i její reakce na jeho smrt. Z manželství s Germaniem vzešlo devět dětí. Dvě zemřely v kojeneckém věku²²⁷. Dva chlapci, Nero a Drusus, se stali obětí Tiberiovy perzekuce, nejmladší syn Gaius Tiberia přežil a stal se po něm císařem známým pod jménem Caligula. Dcery měly tři. Drusillu a Livillu, které pro změnu nepřežily vládu svého bratra, a nejstarší Agrippinu, která se stala manželkou císaře Claudia a matkou posledního císaře z této dynastie, Nerona.

Do veřejného dění vstoupila slavně, a to krátce po Augustově smrti, kdy se vzbouřily legie kolem Rýna a její manžel Germanicus jel vzpouru potlačit. Agrippina i s dětmi ho na všech cestách doprovázela. Stála po jeho boku tedy i na této cestě. Rebelie ovšem pokračovala, situace se zdála být zoufalá a tak musel Germanicus svou těhotnou manželku i s dětmi (přes její protesty) poslat do bezpečí pod ochranu loajálního galského kmene. Byl to právě tento moment, který rozhodl o ukončení vzpoury a navrácení pořádku do řad rýnských legií. Když vojáci viděli vnučku božského Augusta a svého oblíbeného chlapce Caligulu, jak vedou procesí žen a ubírají se pod ochranu cizinců, nesnesli tento pohled a prosili Germanika, aby jim je vrátil. Ten tak slíbil učinit jen pod podmínkou, že ukončí povstání a předají k potrestání jeho podněcovatele. Tak se také stalo a v Římě se ještě poté s jistou nadsázkou vyprávělo, že to byla Agrippina, nikoliv Germanicus, kdo zkrotil vzpurné rýnské legie.²²⁸

Germanikova obliba u lidu převyšovala Tiberiovu. Zaprvé byl po osobní stránce asi člověkem přitažlivějším než nevlídný a podezřívavý císař a zadruhé byl potomkem z iulského rodu. Nejpodstatnější pro jeho popularitu byla ovšem právě Agrippina. Lid ji obdivoval pro její osobní vlastnosti, především pro její

²²⁶ Burns, 41.

²²⁷ Suet. Cal., 7.

²²⁸ Tac. Ann. 1,69.

odvahu. Byla také poslední žijící vnučkou Augusta. Již několikrát bylo zmíněno, jak přímé pokrevní příbuzenství s Augustem působilo na veřejnou oblibu. Agrippina Germanikovi propůjčila větší panovnickou legitimitu, než jaké se dostalo Tiberiovi, když ho Augustus adoptoval. Není tedy divu, že mezi dvěma nejpřednějšími muži docházelo ke konfliktům a že Tiberius Germanika (který ovšem nikdy neprojevil sebemenší známku neloajality) považoval za ohrožení svojí pozice. Stejně tak existovalo nepřátelství mezi dvěma nejpřednějšími ženami v Římě. Agrippina Livii nikdy neměla ráda a pocity byly vzájemné.²²⁹

Germanikovi byl svěřen důležitý post ve výnosné provincii Sýrii. Agrippina s dětmi ho přirozeně na této cestě doprovázela. Konkurenci v tomto úřadu mu ovšem dělal jistý Ganeus Piso, který tak činil ve shodě s císařem Tiberiem, aby „*tlumil Germanikovu ctižádost*.“²³⁰ Mezi ním a Germanikem docházelo ke konfliktům, k jejichž utišení rozhodně nepřispělo rostoucí napětí mezi Pisonovou manželkou Plancinou a Agrippinou. Tento konflikt vyústil v Germanikovu smrt. Ten byl otráven a za daný zločin byl odsouzen Gnaeus Piso, ačkoliv mnozí tvrdili, že jednal na Tiberiův příkaz.²³¹

Agrippina byla manželovou smrtí zdrcena. Její přirozeně výbušná povaha ji ale nutila přísahat Tiberiovi, kterého z daného zločinu jednoznačně vinila, pomstu. Sama uspořádala pohřeb svého manžela, kterého se o své vůli ani Tiberius ani Livia neúčastnili. Agrippinu lid miloval a dával jí svou přízeň najevo, což muselo v dané chvíli Tiberia vyděsit. Především proto, že Agrippina vystupovala proti němu a vědomě šířila zvěsti o tom, že Tiberius je původcem smrti mezi lidmi oblíbeného Germanika.²³²

Tiberius zprvu reagoval umírněně. Jednou, když si na něj stěžovala, uchopil ji za ruku a zeptal se: „*Myslíš si, dcerko, když nevládneš, že se ti děje křivda?*“ Narážel tak jasně na její přehnané ambice, ale Agrippina nepřestávala na Tiberia útočit. Jednou při večeři ho otevřeně obvinila, že ji chce nechat otrávit, když odmítla sníst jím nabízené ovoce. Cassius Dio tvrdí, že původcem Agrippininy zkázy byl Tiberiův důvěrník Seianus, který se sám sňatkem s Antoniinou dcerou Livillou plánoval dostat na řadu jako následník. Tak se

²²⁹ Tac. Ann. 1, 33.

²³⁰ „ad spes Germanici coercendas“ (Tac. Ann. 2, 43).

²³¹ Suet. Tib. 52.

²³² Suetonius (52) vypráví, jak lidé volali po nocích: „Vrat' nám Germanika!“

snažil odstranit všechny překážky ve své cestě k trůnu.²³³ Pravdou je, že Agrippina otevřeně na císaře útočila, obviňovala ho z vraždy, vražedných úkladů a podněcovala vzpuru mezi lidmi, kde byla nesmírně oblíbená. Do exilu už byli posláni lidé za menší přestupky. Tiberius ji nakonec vypověděl na ostrov Pandateria, kde zemřela její matka. Když se odmítla vydat dobrovolně a začala se s vojáky prát, neváhali proti ní použít násilí. Agrippina držela na ostrově hladovku, protože to byla jediná smrt, kterou si mohla vybrat. Tiberius odmítal nechat ji zemřít jako mučednici a dokonce prý nařídil, aby ji krmili násilím. Agrippina ale vytrvala a nakonec skutečně zemřela hladem.²³⁴

Na rozdíl od své starší sestry je nám Agrippina dobře známá. Ne, že by bylo zaznamenáno mnoho určitého o jejím charakteru. Známe dopis, ve kterém ji Augustus varuje, aby se nechovala „*příliš těžkopádně*“.²³⁵ Ze zpráv o jejím životě můžeme vyvodit leccos. Určitě nezdělala matčinu rozmařilost a sklony k promiskuitě. Byla vzornou manželkou Germanikovi a dobrou matkou svým dětem. Byla cílevědomá a ambiciózní. Její ambice byly možná až příliš velké a Tiberiova poznámka byla určitě na místě. Stejně tak její odvaha byla sice obdivuhodná, ale snad až příliš velká na ženu. Těžko říci, zda to byla právě její cílevědomost a ambice, které Germanika hnaly kupředu. Během vzpoury na Rýně to byla ona, kdo zachoval chladnou hlavu, zatímco Germanicus se pokusil o sebevraždu v kritickém momentu.²³⁶ Zároveň kromě těchto celkem obdivuhodných vlastností jsou zde i jiné. Její přehnaně emocionální reakce na Germanikovu smrt a vášnivost, s níž se hnala proti Tiberiovi, aniž by pomyslela, když ne na osud svůj, tak alespoň na osud svých dětí, byla jistě něco, co zdělala po matce a babičce. Antonia reagovala na smrt svého manžela Drusa tak, že už nikdy nesejmula černý šat, navzdory Augustovým zákonům se nikdy znovu neprovdala a stáhla se z veřejného života. Octavia po smrti syna Marcella podlehlá smutku takovému, že se stáhla do sebe a už nikdy o ní nemáme další zmínku. Ale Agrippina šla dál. Nejen, že se nevyrovnala s Germanikovou smrtí, ale také přísahala pomstu jejím domnělým strýcům. Tam hrála asi roli vášnivost, kterou zdělila, po matce a ambice, které zmíněným ženám chyběly. A byly to právě tyto dvě vlastnosti v kombinaci s těmi kladnými, za něž ji lidé

²³³ Cass. Dio 57, 22, 4.

²³⁴ Suet. Tib. 53.

²³⁵ "Sed opus est," inquit, "dare te operam, ne moleste scribas et loquaris." (Suet. Aug. 86).

²³⁶ Tac. Ann. 1, 35.

milovali (další nenapravitelný prohřešek v očích císaře), které byly hlavní příčinou jejího neslavného konce.

Smrtí Agrippiny se loučíme se všemi Iuliinými dětmi. Jak už jsem popsala výše, nejméně dvě z Iuliiných vnoučat zasáhnou stěžejním způsobem do římských dějin. Vnuk Gaius Caligula jako budoucí císař a Agrippina mladší jako manželka císaře Claudia a matka Nerona. My ale skončíme konstatováním, že žádné z Iuliiných dětí se nedočkalo šťastného konce života, ačkoliv to lze říci o málokteré z žen v iuliovsko-claudiovské dynastii.

POUŽITÁ LITERATURA

POUŽITÉ PRAMENY A JEJICH ZKRATKY

- App. Bel. Civ. APPIANOS. *De Bellis Civilibus Romanorum*
 - APPIANOS, . *Krize římské republiky : Římské dějiny II-Občanské války*. Praha : Svoboda, 1980. 494 s
- Aristot. Hist. ARISTOTELEŠ. *Historia Animalium*
 - ARISTOTELEŠ. *History of Animals. Books VII – X*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1980. 547 s.
- Aristot. Pol. ARISTOTELEŠ. *Politica*
 - ARISTOTELEŠ. *Politika*. Praha: Rezek, 2009. 323 s
- Aur. Vic. AURELIUS VICTOR. *Epitome de Caesaribus*
 - SEXTUS AURELIUS VICTOR. *De Caesaribus*, Leipzig:BSB B. C. Teubner Verlagsgesellschaft, 1970.
- Cass. Dio CASSIUS DIO. *Historia Romana*
 - CASSIUS DIO. *Dio's Roman History VI.. Books LI – LV*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1980. 458 s.
 - CASSIUS DIO. *Dio's Roman History VII. Books LVI – LX*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1981. 413 s.
- Cic. Mur CICERO, Marcus Tullius. *Pro L. Murena*
 - CICERO, Marcus, Tullius. *M.Tulii Ciceronis Orationes*. Oxonii: Typographeo Clarendoniano, 1905. 300 s.
- Ios. Ant. Iud. FLAVIUS IOSEPHUS. *Antiquitates Iudaicae*
 - JOSEPHUS. *Jewish Antiquities. Books XV – XVII*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1990. 579 s.
- Plin. Nat. PLINIUS Maior. *Naturalia Historia*
 - PLINY. *Natural History VII. Books XXIV – XXVII*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1980. 559 s.
- Liv. LIVIUS, Titus. *Ab Urbe Condita*
 - LIVIUS, Titus. *Dějiny I*. Praha: Svoboda, 1971. 502 s.
- Macr. Sat. MACROBIUS. *Saturnalia*
 - MACROBIUS. *vol. I*. Leipzig, BSB B. G. Teubner Verlagsgesellschaft, 1970.
 - MACROBIUS. *The Saturnalia*, New York: Columbia University Press, 1969. 560 s.
- Sen. Benef. SENECA, Lucius, Annaeus. *De Beneficiis*
 - SENECA, Lucius, Anneus. *O dobrodiních*. Praha: Svoboda, 1991, 376 s.
- Sen. Cons. SENECA, Lucius, Annaeus. *De Consolatione*
 - SENECA. *Epistulae Morales III. Books XCIII – CXXIV*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1971. 459 s.
- Suet. SUETONIUS, Tranquillus, Gaius
 - SUETONIUS, Tranquillus, Gaius. *Životopisy dvanácti císařů*, Praha: Svoboda, 1974. 578 s.
 - SUETONIUS I. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1964.498 s.

- SÜETONIUS II. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1965. 509 s.
- Tac. Ann. TACITUS, Publius, Cornelius. *Annales*
 - TACITUS, Publius, Cornelius. *Od skonü božského Augusta*, Bratislava: Tatran, 1970, 579 s.
 - TACITUS. *Historiae IV – V. Annales I – III*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1979. 521 s.
 - TACITUS. *Annals IV – VI, XI – XII*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1986. 419 s.
 - TACITUS. *Annales XIII – XVI*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1981. 391 s.
- Vell. VELLEIUS, Gaius, Paternulus. *Historiae Romanae*
 - VELLEIUS, Gaius, Paternulus. *Dějiny římské až ku konzulátu M. Vinicia*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy slovesnost a umění, 1902. 144 s.
 - VELLEIUS, Gaius, Paternulus. *Ad. M. Vincium consulem Libri Duo*. Leipzig: BSB B. G. Teubner Verlagsgesellschaft, 1988. 103 s.

POUŽITÁ SEKUNDÁRNÍ LITERATURA A JEJÍ ZKRATKY

- BAKER, Georg Philips. *Tiberius Caesar*. London: Nash and Grayson, 1929. 322 s.
- BARRET, Anthony, A. *Agrippina. Sex, Power and Politics in the Early Empire*. New Haven: Yale University Press, 1999. 339 s.
- Bartošek BARTOŠEK Milan: *Dějiny římského práva ve třech fázích jeho vývoje*. Praha: Akademia, 1988. 280 s.
- BIRT, Theodore. *Frauen der Antike*. Leipzig: Quelle und Meyer, 1923. 298 s.
- BRADSHAW, Leah: *Political Rule, Prudence and the "Woman Question" in Aristotle*, Canadian Journal of Political Science / Revue canadienne de science politique, Vol. 24, No. 3, Published by: Canadian Political Science Association and the Société québécoise de science politique.
- Burns BURNS, Jasper. *Great Women of Imperial Rome: Mothers and Wives of the Caesars*. London: Routledge, 2007. 348 s.
- CANFORA, Luciano: *Gaius Iulius Caesar. Demokratický diktátor*. Praha: Vyšehrad, 2007. 445 s.
- CARCOPINO, Jerome: *Daily Life in Ancient Rome*. New Haven and London: Yale University Press, 1972. 342 s.
- Gillian CLARK: *Silence and Women in Greece and Rome*, Sekond Series, vol. 50, The Classical Association: The First Century 1903-2003, (2003), str. 132-134.
- Mireil CORBIER, *Male Power and Legitimacy Through Women* in Richard Hawley, Barbara Levick: *Women in Antiquity*. New Assesments, New York 1995, str. 178.
- J.A.COOK: *Women in Roman Succession; Feminine Inadequacy and the „Senatusconsultum Velleianum“* in Rawson Beryl: *The Family in Ancient Rome. New Perspectives*. London: Routlege 1992.
- Csillag CSILLAG Pál: *The Augustan Laws in Family Relations*, Budapest: Akademia Kiadó, 1976. 275 s.
- GALINSKI Kalr: *Augustan Culture*, Princeton: Princeton University Press, 1996. 475 s.

- Gardner GARDNER F.Jane: *Women in Roman Law and Society*. Bloomington: Indiana Univ. Pr., 1986. 281 s.
- Fantham FANTHAM, Elaine: *Julia Augusti*. New York: Routledge, 2006. 175 s.
- *Woman in the Classical World. Image and Text* (Elaine Fantham, Helene Peet Foley, Natalie Boymel Kampen, Sarah B. Pomeroy, H.A.Shapiro) New York: Oxford Press 1995, 430 s.
- A.FERILL: *Augustus and his Daughter: a Modern Myth (Studies and Latin Literature and Roman History)*.ed. C.Deroux, Brussels 1982, vol. 2, s.332-346).
- FERRERO. Guglielmo: *Die Frauen der Cäsaren*, Stuttgart: Verlag von Julius Hoffman, 1914. 124 s.
- Richard HAWLEY, Barbara LEVICK: *Women in Antiquity*. New York: New Assesments, 1995.
- HEYROVSKÝ. Leopold: *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Bratislava, Právnická fakulta University Komenského, 1929. 646 s.
- JUST Roger: *Women in Athenian Law and Life*. London and New York: Routledge, 1989. 317 s.
- KLINGNER, Friedrich. *Tacitus über Augustus und Tiberius. Interpretationen zum Eingang der Annalen*. München: Verlag der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, 1954. 45 s.
- LEITPOLD Johanes: *Die Frauen in der Antiken Welt und im Urchristentum*, Leipzig: Koehler and Amelang, 1954. 292 s.
- H.G.MULLENS: *The Women of the Caesars in Greece and Rome*, vol. 11 (ročník 1942), str. 59-67, vydáno: Cambridge University Press.
- Pappano PAPPANO, Albert Earl: *Agrippa Postumus in Classical Philology*, Vol. 36, No. 1 (Jan., 1941), pp. 30-45.
- SVOBODA a kol. *Encyklopedie antiky*. Praha: Academia, 1973.
- RAWSON, Beryl. *The Family on the Ancient Rome*. London: Routledge, 1992. 281 s.
- ŠUBRT, Jiří. *Římská literatura*. Praha: Oikoymenh, 2005. 502 s..
- THIBAUT John C,: *The Mystery of Ovid's Exile*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1964.
- YAVETZ, Zvi: *Tiberius: Der Traurige Kaiser*. München: Beck, 1999. 197 s.

RESUMÉ

This work is the biography of the daughter of Augustus, the first emperor of Ancient Rome, in view of the role, which women played in the politics of this era. The role of women changed remarkably during the civil war preceding Augustus' reign and more significantly during Augustus' reign itself. Augustus presented number of legislative changes, which regulated the family law. This work defines the role of women in this era, monitors the changes which it went through and then applies these pieces of information on the life of Augustus' daughter.

The most significant change in the role of women which has been presented by Augustus is that a woman brings legitimacy to the potential rulers in his family and the real rulers who followed him later on. However, this trend was not a carefully planned measure to change the role of women in Roman politics. It was caused by Augustus' lack of male members in the family, who could inherit the rule after him. Subsequently, this trend was part of the politics of all rulers in the Iulian-Claudian dynasty, but did not persist in other following dynasties, as there were enough male successors for the throne. This work explains thoroughly the role played by women in this dynasty and shows it on the example of Augustus only daughter, Iulia.